

1. UVOD

Životna sredina jeste skup prirodnih i stvorenih vrijednosti, čiji kompleksni međusobni odnosi čine okruženje, odnosno prostor i uslove za život. Uslove za život predstavljaju sve okolnosti i svi odnosi, koji utiču na razvoj jednog organizma ili grupe organizama, odnosno svi uticaji koji dolaze kako od žive tako i od nežive prirode. Životnu sredinu sačinjava svijet prirode kao što su biljke, životinje, zemljište, vazduh i voda), koji je postojao milijardama godina prije čovjeka, kao i svijet objekata, predmeta i institucija, koje je čovjek sam izgradio koristeći tehniku, tehnologiju i nauku, kako bi stvorio okruženje, koje odgovara njegovim potrebama i stremljenjima.¹

Hiljadama godina čovjek i priroda su se skladno razvijali i napredovali. Priroda je pomagala čovjeku da opstane, nudila mu svoje bogatstvo i bila nesebična prema njemu. Ravnoteža je postojala vijekovima. U njegovoj skorijoj istoriji, zahvaljujući velikom napretku nauke i tehnike, čovjek svojom djelatnošću dovodi do narušavanja životne sredine i to u mjeri koja prijeteći da ugrozi i njegov sopstveni opstanak.

Tokom svojih aktivnosti, koje mogu biti urbanizacija ili eksploatacija, čovjek mijenja svoje okruženje narušavajući prirodnu sredinu. Izgradnjom hidrocentrala i akumulacija, eksploatacijom mineralnih sirovina, sječom šuma, stvaranjem deponija, emisijom gasova, nuklearnim probama i sličnim aktivnostima, čovjek utiče na promjenu čitavih područja, a kao rezultat takvih djelatnosti javljaju se narušavanje ekosistema, **zagađivanje atmosfere, promjene klime, podizanje svjetskog mora i oštećenje ozonskog omotača.**

Od momenta kada čovjek počinje da razmišlja o svom životnom okruženju, da ga čuva, da se osjeća njegovim dijelom i kada počinje da se budi njegova savjest, koja prerasta u ekološku etiku i moralnost, može se govoriti o zaštiti životne sredine. Zaštita životne sredine podrazumijeva skup različitih postupaka i mjera, koje se preduzimaju sa ciljem da se spriječi ugrožavanje životne sredine očuva biološka ravnoteža.

Priroda, sa svojim zakonitostima po kojima funkcioniše jeste održiv ekosistem i kada bi stvorili svijet u kojem je čovjek dio prirodnog lanca i ne ponaša se neprijateljski već u skladu sa prirodnim procesima imali bi spokojnu sadašnjost, a na budućnost ne bi gledali sa strahom. U tom pravcu vodi koncept održivog razvoja, koji je usmjeren na očuvanje prirodnih ekosistema i životne sredine, kao i na racionalno korišćenje prirodnih resursa.

Predmet ovoga rada je analiza koncepta održivog razvoja, odnosno onih njegovih aspekata, koji se odnose na životnu sredinu i prirodne resurse.

Cilj rada je da, sagledavajući ključne principe održivog razvoja, ukaže na neminovnu povezanost održivog razvoja i zdrave životne sredine i da posebno istakne kako je poštovanje i postupanje prema načelima i principima održivog razvoja od suštinskog značaja za očuvanje i zaštitu životnog okruženja i prirodnih bogatstava, kako za sadašnje generacije tako i za buduće stanovnike naše planete.

---

¹ Zagađivanje životne sredine - Institut za javno zdravlje Kragujevac, str. 1.

<http://www.izjzkg.rs/centri/centar-za-higijenu-i-humanu-ekologiju/91-zagadjivanje-zivotne> s...
(12/07/2014)

Polazna hipoteza sprovedenih razmatranja glasi – *Potreba današnjice je postupanje u skladu sa principima održivog razvoja, koji ima za cilj zaustavljanje degradacije životne sredine, očuvanje prirodnih resursa i bioraznolikosti planete i zadovoljenje potreba ljudi bez ugrožavanja mogućnosti zadovoljenja potreba budućih generacija.*

U prvom dijelu rada obrađen je pojam održivog razvoja i kroz različite definicije prikazani su i različiti uglovi gledanja na koncept održivosti. Ovaj dio rada obuhvata osnovne aspekte, načela i indikatore održivog razvoja i ističe njegov značaj.

Drugi dio rada odnosi se na zakonsku regulativu, odnosno na deklaracije i dokumente, koji su od globalnog značaja za održivi razvoj, a uključuje i obrađuje: Milenijumsku deklaraciju UN-a, Stokholmsku deklaraciju UN-a o životnoj sredini, Rio deklaraciju o životnoj sredini i razvoju, Agendu 21, Konvenciju o promjeni klime Ii dokument “Novo globalno partnerstvo: smanjenje siromaštva i transformacija ekonomije kroz održivi razvoj”.

U trećem dijelu rada prikazani su ciljevi i načela politike EU-e u oblasti životne sredine, koja teži obezbjeđenju visokog stepena zaštite okruženja; stvaranju mira, tolerancije i poštovanja među narodima; smanjenju siromaštva; zaštiti ljudskih prava; slobodnoj i fer trgovini i nadgledanju međunarodnog prava.

Četvrti dio rada obuhvata EU Strategiju održivog razvoja, ciljeve istaknute u njoj, kao i mjere, koje je neophodno preduzeti da bi se navedeni ciljevi ostvarili.

U petom dijelu rada dat je sažeti prikaz Nacionalne Strategije Crne Gore, sa posebnim akcentom na dio koji se odnosi na životnu sredinu i prirodne resurse.

U šestom dijelu rada obrađeni su zahtjevi održivog razvoja, koji se odnose na životnu sredinu i sprovode sa ciljem očuvanja zdravog okruženja i prirodnih bogatstava.

2. ODRŽIVI RAZVOJ – POJAM

Jedan od osnovnih koncepata ekonomike prirodnih resursa i životne sredine jeste koncept održivosti, odnosno održivog razvoja. Ovom konceptu danas pripada centralno mjesto u razmatranju dugoročne perspektive opstanka i napretka čovječanstva. Održivost ili održivi razvoj javlja se, ne samo kao suštinski preduslov, već i kao krajnji cilj efikasne organizacije brojnih ljudskih aktivnosti na zemlji.²

U savremenoj literaturi se susreće mnoštvo različitih shvatanja pojma održivosti, te koncepta održivog razvoja. Moguće je klasifikovati sve definicije održivog razvoja u pet grupa³:

---

² Nada Štrbac, Milovan Vuković, Danijela Voza, Miroslav Sokić, ODRŽIVI RAZVOJ I ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE, Univerzitet u Beogradu, Tehnički fakultet, Bor, Institut za tehnologiju nuklearnih i drugih mineralnih sirovina (ITNMS), Beograd, 2012., str. 18.

http://ror.tf.bor.ac.rs/download/arhiva_radova/2012/3_NadaSTRBAC_ST.pdf; (25/05/2014)

³ dr. sc. Marijo Buzuk, doc., Sustavi upravljanja okolišem, Kemijsko-tehnološki fakultet, Zavod za kemiju okoliša, Split, 2013., str 19.

https://www.ktf-split.hr/zko/...files/suo/MATERIJALI_UKUPNO.pdf (25/05/2014)

- U prvu grupu spadaju definicije, koje kažu da se održivim smatra stanje u kojem, bilo korisnost, bilo stanje potošnje, tokom vremena ne opada. Robert Solow je prvi istakao zahtjev za međugeneracijskom ravnopravnošću u uživanju prirodnih dobara. U poznatom radu iz 1974. godine Solow postavlja zahtjev da svaka generacija ljudi mora imati podjednako pravo na ubiranje koristi od prirode, odnosno životne sredine, te da samo obrazac privrednog razvoja, koji to omogućava u toku neograničenog perioda vremena može se smatrati održivim. Međutim mjerenja nivoa korisnosti donosi mnogo metodoloških problema, pa se kao donekle pogodniji za analizu javlja nivo potrošnje. Shodno tome John Hartwick (1977) definiše održivost u smislu neopadajuće potrošnje čovječanstva tokom vremena, te pokušava utvrditi uslove, koji to omogućavaju. Donekle slična predhodnim je i definicija Završnog izvještaja Brundtlandove komisije (1987), koja kaže da je održivi razvoj onaj koji zadovoljava sadašnje potrebe, ne ugrožavajući mogućnost budućih generacija da zadovolje svoje potrebe.
- Po drugoj grupi definicija održivim se smatra stanje u kojem se izvori koriste tako da buduće proizvodne mogućnosti čovječanstva ostanu očuvane. Ovakva definicija se nalazi u kasnijim radovima Solowa (1986, 1991), u kojima iznosi mišljenje da privredni razvoj ima šanse da bude održiv uprkos u prošlosti utrošenim nereproduktivnim resursima, ukoliko smanjene zalihe resursa budu nadoknađene povećanom količinom i kvalitetom fizičkog kapitala poput opreme, mašina i zgrada, kao i nagomilanim intelektualnim kapitalom – naučnim, tehničkim i u najširem smislu kulturni potencijal, kojim ljudsko društvo, u određenom vremenu, raspolaze.
- Treći koncept definisanja održivim smatra stanje pri kojem zalihe prirodnih resursa ne opadaju tokom vremena. Ovakva definicija održivog razvoja, prihvaćena od strane širokog kruga ekonomista, polazi od pretpostavke da su mogućnosti međusobne rzmjene različitih vrsta kapitala znatno manje nego što se ranije smatralo (Barbier i Markandiyana 1990). Kako se zalihe prirodnih resursa troše, mogućnosti supstitucije će postajati sve manje, te otuda zahtjev za razvojem, koji ne umanjuje zalihe pojedinih prirodnih resursa. Na ovakvom konceptu održivosti insistira UNESCO u svojim dokumentima.
- Po četvrtoj grupi definicija održivo je stanje u kojem se koriste resursi tako da donose održivi prinos ili prirast. Ovo tumačenje održivosti odgovara, prije svega eksploataciji obnovljivih resursa. Ako bi se generalizovalo na sve vrste prirodnih resursa ovo gledište se neminovno sukobljava sa činjenicom da su resursi, zapravo, raznorodni, pa je i prinos, koji daju nemjerljiv, usled heterogenosti.
- Peta grupa definicija se zasniva na konceptu stabilnosti i ravnoteže ekoloških populacija u toku vremena. Održivim se smatra stanje u kojem je zadovoljen minimum uslova stabilnosti i ravnoteže ekosistema. Stabilnost je osobina, koja se odnosi na individualne varijable u sistemu. Na primjer, populacija šaranske ribe u rijeci se može smatrati stabilnom, ukoliko se nakon nesreće količina ribe vratila na predhodni nivo. Ravnoteža se odnosi na veličinu parametara ekosistema. Na primjer, jedan ekosistem se smatra uravnoteženim ako parametri, koji upravljaju odnosima između komponenata u sistemu ostaju nepromjenjeni poslije poremećaja. Sistem, koji poslije poremećaja ne pokazuje katastrofalne diskontinuirane promjene stanja, već zadrži raniji vid organizacije, smatra se da ima svojstvo uravnoteženosti (Perman, Ma i McGilvray 1996).

Očuvanje, kao i unaprijeđenje životne sredine predstavljaju globalne probleme savremenog čovječanstva.

Rješenje tih problema povezano je sa drugim globalnim problemima ljudske civilizacije, a najistaknutiji među njima su: savladavanje siromaštva, racionalno korištenje prirodnih resursa, vođenje aktivne demografske politike i razvijanje i unaprijeđivanje međunarodne saradnje u oblasti nauke i tehnologije. Koncept održivog razvoja podrazumijeva povezivanje: ekonomskog razvoja, zaštite prirodne sredine i društvene odgovornosti. Udruživanje ovih elemenata omogućava bolji kvalitet života sada i u budućnosti, odnosno unaprijeđenje kvaliteta života ljudi u okviru kapaciteta ekosistema, koji nas okružuje. Suština koncepta održivog razvoja jeste ravnoteža i usklađenost privrednog rasta s jedne strane, te korišćenje ekosistema i prirodnih resursa sa druge strane. Životni standard ljudi potrebno je bazirati na mogućnostima prirodne sredine, bez iscrpljivanja prirodnih resursa, koji budućim generacijama moraju ostati neizmjenjenog kvaliteta i stepena iskoristivosti.

Teorija održivog razvoja, koja obezbjeđuje uravnoteženo zadovoljenje potreba sadašnjih i budućih generacija, ključ je reprodukcije i trajanja ljudske vrste. Ovakva strategija uvažava socio-kulturnu i prirodnu okolinu, kao i aspekt budućnosti. Čitava filozofija je tako utemeljena da obezbjeđuje kontinuitet civilizacijskih tekovina. Takav koncept teži optimalnom ekonomskom efektu uz minimalno degradiranje ekološke sredine, pa u skladu sa tim, načela održivog razvoja su⁴:

- a) Životna sredina
Fizička „izdržljivost“ životne sredine predstavlja granice mnogim ljudskim djelatnostima i ukazuje da moramo smanjiti potrošnju prirodnih bogatstava. Moramo živjeti unutar tih ograničenja, kako bismo budućim generacijama predali ovu planetu u stanju u kojem će i dalje moći podržavati zdrav ljudski život.
- b) Budućnost
Moralna nam je obaveza da ne uskratimo budućim generacijama mogućnost da zadovolje svoje potrebe.
- c) Kvalitet života
Ljudska dobrobit, uz materijalne, ima društvene, kulturne moralne i duhovne dimenzije
- d) Pravednost
Bogatstvo, povoljne prilike i odgovornosti bi trebali pravedno rasporediti među zemljama, kao i među različitim društvenim krugovima unutar pojedinih zemalja uz poseban akcenat na potrebe i prava siromašnih, te ljude, koji se iz bilo kojeg razloga nalaze u slabijem položaju.
- e) Načelo predostrožnosti
Ukoliko nismo sigurni kakav će uticaj neki postupak ili razvoj događaja imati na prirodnu sredinu, trebali bismo primjeniti ovo načelo i izbjeći moguće neželjene posljedice.
- f) Holističko (sveobuhvatno) razmišljanje
Rješavanje složenog problema održivosti zahtjeva da u proces rješavanja problema budu uključeni svi činioni, koji utiču na problem.

---

⁴ Koncept održivog razvoja i lokalna agenda 21 - Terra's
<http://www.terras.org.rs/index.php%3Fsadržaj%3Dterras/projekti/nesortirano/vesti%25202005/m> , str. 1. ,
(26/05/2014)

Održivi razvoj ne predstavlja samo ekološko pitanje. Utvrđena su tri aspekta održivog razvoja, odnosno⁵:

- ekonomska održivost,
- ekološka održivost i
- socijalna održivost.

Ekonomska održivost podrazumijeva ekonomski rast i razvoj. Ekološka održivost obuhvata integritet ekosistema i brigu o njihovom kapacitetu i bioraznolikosti. Socijalna održivost se odnosi na vrijednosti kao što su jednakost, osposobljenost, dostupnost i učešće pojedinaca u društvenom životu. Pored ove tri komponente, rukovodeći principi održivog prostornog razvoja evropskog kontinenta uvode i četvrtu dimenziju, a to je - kulturna održivost. Kulturna održivost sadrži normative eko-razvoja koji uvažavaju pluralitet lokalnih, odnosno ekonomskih, kulturnih i socijalnih specifičnosti. Ponekad se kao posebna dimenzija prepoznaje prostorna održivost, odnosno izbalansiranost elemenata ruralno-urbanih konfiguracija i optimalna raspoređenost ljudskih naselja. Ekonomska dimenzija održivog razvoja traži nove odgovore na izazove globalnog nadmetanja u ostvarivanju konkurentske prednosti kroz efikasnije korišćenje i povećanje produktivnosti raspoloživih resursa, vodeći računa pri tome da se otklone ili minimiziraju negativni uticaji na životnu sredinu. To zahtjeva fundamentalne i dugoročne promjene, koje bi u okviru koncepta održivog razvoja trebalo posmatrati kao povoljne prilike i obuhvata: otvaranje novih radnih mjesta i zapošljavanje, plate kao egzistencijalni osnov, nove investicije, inovativnost na svim nivoima i razvoj preduzetništva pod motom „živjeti od zemljinog dohotka, a ne od njenog kapitala”. Ekonomska održivost označava pomak od gledanja na životnu sredinu i socijalnu problematiku isključivo kroz obaveze stručnih timova i eksperata, ka gledanju na ova pitanja kao obaveze cijele kompanije. Socijalna dimenzija održivog razvoja podrazumijeva da se za razvoj ne može reći da je održiv ako nije pravedan ili ako ne zadovoljava potrebe većine stanovnika na Zemlji. Održivi društveni razvoj je integrisani proces izgradnje ljudskih sposobnosti u smislu: borbe protiv siromaštva, stvaranja produktivnog zapošljavanja ljudi, promovisanja društvenog ujedinjenja, kao i efikasne i svima dostupne zdravstvene zaštite i obrazovanja, prevencije kriminala i negativnih društvenih pojava, demokratizacije svih pora društvenog života i promjene potrošačkih navika i potreba. Zaštita životne sredine – ekološka dimenzija – podrazumijeva sticanje takvog znanja koje bi omogućilo da se prednosti zdrave životne sredine cijene, održavaju i razvijaju. Održivi razvoj pretvara zaštitu životne sredine u ideje, koje poslovni svijet razumije i koje može uspješno realizuje. Promjena ide od „dezorganizovanog” odnosa prema životnoj sredini ka cjelovitom poslovanju i održivom razvoju što ne bi trebalo da vodi nastajanju novih troškova već uštedama i iskorišćavanju novih prilika. Održivi razvoj uključuje brigu za očuvanje kvaliteta vazduha, vode i kvaliteta zemljišta, zaštitu divljih staništa i efikasnije korišćenje i ponovnu upotrebu prirodnih resursa i energije. Navedene dimenzije (ekonomska, socijalna i ekološka) održivog razvoja izražavaju istovremeno osnovna polazišta te ideje⁶:

- ljudska bića imaju pravo na zdrav i produktivan život u harmoniji sa prirodom;
- države imaju suvereno pravo da koriste prirodna bogatstva shodno svojoj koncepciji razvoja, ali na način da time ne štete životnoj sredini drugih zemalja; i
- radi boljeg rješavanja ekoloških problema neophodna je međunarodna saradnja.

Opšti indikatori održivog razvoja se, prilikom kreiranja politike održivog razvoja za određeno područje mogu razvrstati u sledeće četiri grupe indikatora⁷:

---

⁵ ibid. 2, str 22.

⁶ Ibid. 2, str 23.

⁷Ibid. 2, str 27.

- socio-ekonomski indikatori,
- komunalno-ekonomski indikatori,
- komunalni indikatori i
- socio-ekološki indikatori.

Parametre socio-ekonomskih indikatora predstavljaju procentualno izražena izdvajanja iz bruto nacionalnog dohotka, poput izdvajanja za: obezbjeđenje narodnog zdravlja, potrebe socijalno ugroženih kategorija, obrazovanje i nauku, kao i kulturne i rekreativne potrebe stanovništva. Kada se govori o komunalno-ekonomskim indikatorima, misli se na investicije vezane za javni saobraćaj, izgradnju škola, bolnica, sportskih terena i kulturnih ustanova, javne usluge (vodovod, kanalizacija, elektroinženjering, trgovina) i slične investicije. Među komunalnim indikatorima ističu se: stanje komunalnog uređenja naselja (poput broja mjesta za odlaganje otpada, nivoa rješavanja komunalnog otpada, učestalosti pranja ulica), nivo uređenosti gradskog ambijenta, učestalost kontrole saobraćajnih tokova u gradu, kao i obim neprikupljenog otpada sa područja grada. Socio-ekološki indikatori vezani su za stepen prihvaćenosti i razumijevanja potrebe za očuvanjem i unaprijeđenjem životne sredine, a između ostalog ogledaju se u stepenu zastupljenosti ekološkog obrazovanja u sistemu obrazovanja, nivou razvijenosti ekoloških pokreta i stranaka, zastupljenost ekološke problematike u sredstvima javnog infirmisanja i nivou pravne regulative i institucionalizovanog organizovanja zaštite i unaprijeđenja životne sredine.

Održivi razvoj je put, koji se ostvaruje sistemom upravljanja okolinom (EMS –Environmental Management Systems). EMS je temelj uspjeha održivog razvoja, a njegovi elementi su: zbrinjavanje otpada, kontrola onečišćenja, recikliranje, minimalizacija, spriječavanje zagađenja, čistija proizvodnja i industrijska ekologija. Potreba današnjice je donošenje globalnog plana održivog razvoja. On je nužan i za usporavanje trenda rasta siromaštva, kao i porasta nejednakosti unutar regija i država zbog nejednakih mogućnosti iskorišćavanja prirodnih resursa. Danas su najveći izazovi za zdravlje ljudi: zagađen vazduh, voda, zemljište, nepravilno odlaganje komunalnog i opasnog otpada, pesticidi, radiološka kontaminacija, UV zračenje, buka, globalna promjena klime i slični izazovi. Nužnost je primjena preventivnih mjera s ciljem zaustavljanja degradacije životne sredine i očuvanja prirodnih resursa i bioraznolikosti planete. Neophodno je slijediti koncept održivog razvoja, koji zadovoljava potrebe ljudi bez ugrožavanja zdravlja budućih generacija i to je odgovornost svakog stanovnika naše planete.

Pojam održivog razvoja dovodi se, najčešće, u vezu sa zaštitom životne sredine, planiranjem društvenog razvoja, ekološkim, ekonomskim i političkim pitanjima. Koncept održivog razvoja predstavlja novu razvojnu paradigmu, novu strategiju i filozofiju društvenog razvoja. U tom kontekstu, često se pogrešno pod pojmom ekologija smatra samo zaštita životne sredine. Ekologija je nauka koja se bavi proučavanjem međusobnih odnosa između živih bića i spoljašnje sredine, a zaštita životne sredine je samo njen mali segment. Aktualnosti pojma održivog razvoja naročito doprinose izazovi, koji dolaze sa ugroženošću životne sredine. Ekonomski rast nije bez rizika, jer ako privreda raste prebrzo, može dovesti do iscrpljivanja resursa i zagađenosti životne sredine. Održivost ekonomskog rasta u uslovima iscrpljivanja čistih prirodnih resursa sve je komplikovanija.

Neke od mogućih opasnosti za prirodnu sredinu su: iscrpljivanje ukupne zalihe prirodnih bogatstava i uticaj na globalno zagrijavanje, nagomilavanje otpada i povećanje zagađenosti okoline, prenaseljenost, koja dovodi do nedovoljnosti zemljišta i drugih prirodnih resursa, sve veća buka i zračenje u gradovima, neodgovoran odnos prema životnoj sredini. Brojne su aktivnosti državnih i nevladinih organizacija širom svijeta, kao i u okviru preduzeća kroz korporativne standarde društvene odgovornosti, sa namjerom rješavanja problema održanja životne sredine. Različite interpretacije osnovnog saznavanja čovjekove svrhe i dostignuća ukazuju da se savremena civilizacija suočava sa vrlo kontroverznim pitanjima daljeg ekonomskog rasta i razvoja, sa jedne strane i opstanka naše civilizacije i bilo kakvog ekonomskog napretka sa druge strane. Ekološka kriza, kao tema koja se pojavila tokom poslednjih decenija dvadesetog vijeka, pokreće pitanje preuređenja čovjekovih aktivnosti i predstavlja ozbiljno upozorenje osnovnim temeljima opstanka čovjeka. Održivi razvoj nije statična kategorija već čitav proces promjena i prilagođavanja, koji će raspoložive resurse, investicije i tehnološki napredak učiniti konzistentnim sa sadašnjim i budućim potrebama. Doprinos pojedinih nauka uključenih u koncept održivog razvoja nije potpuno moguće odrediti, jer svaka od ovih nauka daje svoj doprinos iz svoga ugla. Može se reći da je održivi razvoj skladan odnos prirodnih resursa, privrednog razvoja i ekologije, kako bi se sačuvalo zdravlje sadašnjih generacija, a privredno bogatstvo planete sačuvalo i zabuduće naraštaje putem realizacije tri grupe ciljeva⁸:

- Postizanja održivosti u ekonomskom smislu-kontinuiran privredni rast, bez inflacije i pretjerane spoljne zaduženosti;
- Postizanja održivosti na socijalnom planu –eliminacije siromaštva svih vidova socijalne patologije i
- Postizanja održivosti na ekološkom planu – očuvanje prirodnih resursa i životne sredine

Čovjek je samo dio prirode i nema prava da je uništava, smanjuje bogatstvo resursa i narušava raznovrsnost živog svijeta. Nekada su se kompanije ponašale po logici da ekologija nije njihov problem već samo profit. Sada se prihvata održiv razvoj i činjenica da se mora ulagati u ekološki čistu proizvodnju i proizvode, uz čuvanje životne sredine. Drugim riječima, nepoštovanje koncepta održivog razvoja vodi ka neefikasnom privrednom razvoju, u smislu većeg rasipanja resursa i energije. Šezdesetih godina 20. vijeka aktivirao se Rimski klub, koji je u svojim izveštajima (prvi izveštaj - „Granica rasta“ iz 1972. godine), predvidio velike probleme u razvoju svijeta, jer ograničeni prirodni resursi ne mogu da prate visoke stope rasta, pa je neophodno da razvoj bude uravnotežen zbog budućih generacija. U svom prvom izvještaju upoznali su svijet sa zaključcima svog istraživanja i prvi put koristili pojam „održivost“⁹:

1) Ako se sadašnji pravci rasta u svjetskom stanovništvu, industrijalizaciji, proizvodnji hrane i iscrpljivanju prirodnih izvora, nastave bez ikakvih promjena, granice rasta na ovoj planeti bile bi dosegnute negdje u slijedećih stotinu godina. Najvjerojatniji rezultat bio bi vrlo naglo i nezaustavljivo opadanje i svjetskoga stanovništva i industrijskih mogućnosti.

2) Moguće je mijenjati ove pravce rasta i uspostaviti uslove ekološke i ekonomske stabilnosti, koja bi bila održiva i u dalekoj budućnosti. Moguće je odrediti stanje globalne ravnoteže tako da osnovne materijalne potrebe svake osobe na Zemlji mogu biti podmirene i da svaka osoba ima jednake mogućnosti za ostvarenje svojih individualnih ljudskih potencijala.

---

⁸ Milorad Unković, Održivi razvoj i ekologija, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2012. ,str 12

<http://www.singipedia.com/attachment.php%3Fattachentid%3D2740%26d%3D1333631641> (28/08/2014)

⁹ ibid. 8, str 13;

3) Ako čovječanstvo usmjeri svoje napore prema ovom drugom, umjesto prema prvom rezultatu, tada, što prije započne raditi na tome da ga postigne, imat će veće izgleda na uspjeh.

Rimski klub se bavi globalnim problemima razvoja i pitanjima ekologije i uticao je na „produbljanje svijesti u vezi sa specifičnostima društvenog razvoja u epohi naučno-tehničke evolucije“. Njegov cilj je uticaj na javno mišljenje i razvoj dijaloga sa političkim i društvenim strukturama. Autori Izveštaja „Granice rasta“ su ukazali na eksponencijalni rast stanovništva i na činjenicu da je potreban i eksponencijalni rast industrije i proizvodnje hrane, da bi se postigla odgovarajuća infrastruktura i kvalitet života. Preporuka za opstanak civilizacije je nulti, tj. organski rast potrošnje prirodnih resursa. Potrebno je uspostaviti globalnu ekonomsko – ekološko – demografsku ravnotežu sa ciljem dobrobiti zajednice i čovječanstva. Ekološka situacija u svijetu je svaki dan sve više ugrožena. Obradivo zemljište se sve više degradira prekomjernom upotrebom hemijskih preparata, nestašica vode za piće i zalivanje usjeva se produbljuje. Hiljade gradova već sada ima nezdravu atmosferu koja izaziva brojne zdravstvene poremećaje uprkos činjenici da bi se ovo moglo značajno smanjiti uz relativno prihvatljive materijalne troškove. Dejstvo efekata staklene bašte mijenja klimu, a pregrivanje i pojave prirodnih katastrofa, će uništiti mnoge biljke i životinje, a dio svjetskog stanovništva čeka sudbina preseljenja. Prema predviđanjima do 2025. godine tri četvrtine svjetske populacije će živjeti u priobalnom području, povećavajući pritisak na živi svijet mora i okeana, iako je riblji fond toliko prorjeđen da su procenti za obnavljanje i održivost na samoj granici. Svake naredne dekade nestajće 5% tropskih šuma, sve više će biti ugroženih biljnih i životinjskih vrsta koje će opstajati djelimično u odnosu na svoja prvobitna životna staništa. Predviđanja kažu da će se do kraja vijeka populacija ustaliti na oko 10 milijardi ljudi uz procentualno povećanje radno sposobnih. Većina će živjeti u urbanim naseljima koja su pretrpana, kao i svim vrstama zagađenja. Svjetski ekonomski forum u Davosu sa skupa 2012. godine navodi glavne svjetske izazove i rizike, a to su: masovni protesti, deficit vode i hrane, ekološki problemi, nezaposlenost i „tamna strana“ interneta- prije svega terorizam, kriminal i „cyber“ ratovi. Održivost ekonomskog rasta u uslovima iscrpljivanja čistih prirodnih resursa sve je komplikovanija. Obnovljive energije se takođe iscrpljuju zbog prekomjerne potrošnje. Zdrave hrane je sve manje zbog zagađenosti zemljišta. U vasioni deluje efekat „staklene bašte“. U pitanju je uništavanje šuma, pretjerana eksploatacija fonda riba i nestajanje prirodnih staništa zbog izgradnje puteva, hotela, tržišnih centara i industrijskih objekata. Po svim dosadašnjim analizama eksperata za zaštitu životne sredine, ekološka situacija se ne poboljšava, već ima tendenciju pogoršavanja, imajući u vidu dosadašnje trendove. Potrebna je intenzivna borba za uspostavljanje globalne ekonomsko – ekološko – demografske ravnoteže sa ciljem spašavanja i dobrobiti zajednice i čovječanstva.¹⁰

Koncept održivosti je danas postao široko prihvaćen, kao uslov opstanka i napretka čovječanstva. Razlozi za to leže u mogućim odgovorima na pitanje zašto ekonomska aktivnost mora biti održiva. Na prvom mjestu, postoje jaki moralni razlozi da današnja generacija ostavi potomstvu u nasljeđe ništa manje šanse za razvoj, nego što ona ima sada. To znači da planeta Zemlja, sa svojim potencijalima, ne smije biti degradirana od strane postojećih ljudi. Ovakvo rezonovanje se zasniva na teoriji pravičnosti John Rawlsa (1971), koji ističe fundamentalni princip moralne pravde, sadržan u podjednakom pravu svakog čovjeka na najšire osnovne slobode, koje ne protivrječe slobodi drugih. Dakle, pravo sadašnje generacije na iskorišćavanje resursa i životne sredine, ne smije ugroziti isto takvo pravo narednim generacijama.

---

¹⁰ Ibid. 8, str 19;

Druga grupa razloga za održivi razvoj je ekološke prirode. Naime, ako priroda predstavlja vrednost samu po sebi, odnosno ako očuvanje bio-diverziteta, ili zalihe prirodnih resursa ima opravdanje u stavu da je čovjek samo dio prirode, te da nema prava da je nepovratno mijenja, onda je svaki vid ekonomske aktivnosti kojim se narušava diverzitet živog svijeta, ili bogatstvo resursa, neprihvatljiv. Zapravo, ova grupa razloga se isto tako može svesti na moralne razloge, uz napomenu da se ovdje potencira ne odnos sadašnje generacije ljudi prema budućim generacijama, već odnos prema ostalim živim bićima, te prirodi u cjelini. Kao treći, mogući, razlog za opravdanje koncepta održivosti, može se navesti ekonomski argument da je održivi razvoj efikasniji. Drugim riječima, nepoštovanje koncepta održivosti, vodi ka neefikasnom privrednom razvoju, u smislu sve većeg rasipanja resursa i energije, odnosno tendencije dugoročnog pogoršanja odnosa inputa i outputa u globalnim razmjerama¹¹.

Ljudsko zadiranje u prirodu kao posljedicu može imati tri stanja, a to su¹²:

1. potrošnja obnovljivih resursa veća od prirodne mogućnosti za obnovom,
2. potrošnja obnovljivih resursa jednaka prirodnoj mogućnosti za obnovom i
3. potrošnja obnovljivih resursa manja od prirodne mogućnosti za obnovom.

Održivi razvoj moguć je samo ako je potrošnja obnovljivih resursa manja od prirodne mogućnosti za obnovom. U slučaju veće potrošnje dolazi se do scenarija neodrživog razvoja, koje kao dugoročnu posljedicu ima uništavanje Zemlje. Upravo je to razlog zašto neki ljudi poistovjećuju pojam održivog razvoja s pojmom ekološke održivosti iako je ekološka održivost samo jedan od aspekata održivog razvoja. Važnost koncepta održivog razvoja, kao i činjenicu da je u konceptu održivog razvoja potrebna edukacija svih slojeva društva, može se vidjeti i iz činjenice da je UN proglasio „Dekadu obrazovanja o održivom razvoju“ od januara 2005. godine. UN je naveo mnoga područja kao područja važna za održivi razvoj kao npr. agrikultura, atmosfera, bioraznolikost, klimatske promjene, zdravlje, šume, energija, planine i slično.

Pojam održivog razvoja obuhvata ekonomsku uspješnost i društvenu odgovornost, uz istovremenu zaštitu prirodnih i ljudskih resursa. Polazeći od najraširenije definicije Lestera Browna, konstatira se da postoje tri važna elementa u koncepciji održivog razvoja¹³:

- Koncept razvoja – što ne znači isto što i privredni rast. Privredni rast u prvi plan stavlja kvantitativne elemente dok koncept razvoja sa stajališta održivog razvoja stavlja težište na kvalitativni koncept.
- Koncept potreba – u središte interesa stavlja pitanja raspodjele osnovnih resursa za ostvarivanje kvalitete života.
- Koncept budućih naraštaja – ukazuje na suštinu održivosti i postavlja suštinsko pitanje: „Što sadašnje generacije ostavljaju budućim pokoljenjima?“

---

¹¹ Održivi razvoj

http://www.policy.hu/pesic/GLAVA_1.pdf, str. 13, (28/08/2014)

¹² Tomislav Blažević, Korelacija eksternih troškova zračnog, željezničkog i cestovnog prometa, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet prometnih znanosti, Zagreb, 2008., str 9

http://bib.irb.hr/datoteka/393438.b_lazevic_DiplRad.doc, (28/08/2014)

¹³ Koncept održivog razvoja

https://bib.irb.hr/datoteka/580157.Koncept_odrivog_razvoja_i_sustav_upravljanja.pdf, str 27

U koncepciji održivog razvoja razlikuju se pojmovi: slabe, umjerene i jake održivosti¹⁴.

- Slaba održivost – takvo narušavanja postojećeg stanja životne sredine, koje će vjerojatno značiti manje blagostanje budućih pokoljenja, a taj će eventualni nedostatak trebati nadoknaditi.

- Umjerena održivost – zagovara stajalište da je zaštita životne sredine preduslov privrednom razvoju.

- Jaka održivost – zagovara promjene u društvu i odnosu čovjeka prema prirodi. Još se naziva i ekološki razvoj. U ekološkisistem ulaže se onoliko koliko se iz njega uzima.

Ekološki problemi globalni su problemi i na globalnom nivou treba stvarati institucionalni, ekonomski i politički okvir za njihovo rješavanje. Međutim, materijalizacija tih rješenja počinje na mikro nivou, u organizacijama. Sinergijski učinak postiže se djelovanjem svih pojedinačno, na istim načelima, istom predanošću, s istim ciljem. Održivi razvoj nije stanje nego proces, koji nikad ne završava.

Održivi razvoj i održivost razvoja otkrivaju se kao najurgentniji globalni problemi i već skoro četiri decenije, otkako su 1972. godine uvedene u United Nations Environmental Programme (UNEP), ostaju važne oblasti istraživanja mnogih nauka (ekonomije, ekologije, tehnologije, biologije, geografije, sociologije, pravnih i političkih nauka, kao i mnogih drugih), i područja nacionalnih državnih politika, kao i brojnih međunarodnih inicijativa i poduhvata. Kroz koncept održivog razvoja dolazi se do potrebne simbioze ključnih kategorija i kriterijuma i ekonomije i ekologije, jer su obje okrenute ka razvojnim ciljevima sve većeg i većeg broja ljudi (2050. god. biće oko 9,5 milijardi ljudi – podaci Organizacije za prehranu i poljoprivredu za 2009. godinu) u uslovima realno sve ograničenijih prirodnih resursa. U tom smislu razvoja, odnosno održavanje uslova za razvoj, nije samo materijalna pretpostavka opstanka sadašnjih generacija, nego je i etičko pitanje odbrane civilizacijske časti pred budućim generacijama. U stvari, održivi razvoj podrazumijeva ravnotežu između potrošnje resursa i sposobnosti naših prirodnih sistema da zadovoljavaju potrebe budućih generacija. Drugim rečima, održivi razvoj znači održavanje kapaciteta Zemlje da omogući život svakom njenom sadašnjem kao i još nerođenom stanovniku. Razumije se da odgovornost za to nosi svaka tekuća generacija koja mora pronaći najbolji način upravljanja ne samo raspoloživim resursima nego i načinima otkrivanja i korišćenja još uvek nepoznatih resursa¹⁵.

3. ODRŽIVI RAZVOJ – DEKLARACIJE I KONVENCIJE OD GLOBALNOG ZNAČAJA

3.1 Milenijumska deklaracija UN

Milenijumsko zasjedanje Generalne skupštine Ujedinjenih nacija (UN) održano je u sjedištu UN-a, u New Yorku od 6. do 8. juna 2000. godine, te je okupilo sve države članice UN-a, ukupno 188 i to 104 predsjednika država, 48 predsjednika vlada i ostalih visokih zvaničnika zemalja članica.

---

¹⁴ ibid. 13, str 29;

¹⁵ Prof. dr Slobodan Pokrajac, Održivi razvoj i ekologija, Mašinski fakultet, Beograd, 2009., str 24
<http://www.vps.ns.ac.rs/SB/2009/4.3.pdf>, (28/08/2014)

Na Samitu je donesena Milenijumska deklaracija, koja je jednoglasno usvojena na završetku zasjedanja, te je distribuirana, kao dokument 55. zasjedanja Generalne Opšte skupštine UN-a. Deklaracija sadrži vrijednosti, principe i ciljeve UN-a za 21. vijek, kao odgovor na globalne izazove koji se nalaze pred čovječanstvom, te rokove za preduzimanje zajedničkih akcija. Milenijumska deklaracija sastoji se od osam poglavlja¹⁶:

- I Vrijednosti i načela
- II Mir, sigurnost i razoružanje,
- III Razvoj i smanjenje siromaštva,
- IV Zaštita zajedničke okoline,
- V Ljudska prava, demokracija i dobro upravljanje,
- VI Zaštita slabijih,
- VII Posebni interesi Afrike i
- VIII Jačanje UN-a.

Poglavlje koje se odnosi na zaštitu zajedničke okoline glasi:

1. Moramo učiniti sve kako bismo oslobodili cijelo čovječanstvo, prije svega našu djecu i unuke, od prijetnje življenja na planeti nepovratno degradiranom ljudskim djelatnostima na kojoj izvori više ne bi nedostajali za njihove potrebe.
2. Potvrđujemo našu podršku načelima održivog rasta, uključujući ona sadržana u Agendi 21, oko kojih je postignuta saglasnost na Konferenciji UN o okolini i razvoju.
3. Stoga smo odlučni u da svim našim ekološkim akcijama usvojimo novu etiku zaštite i brige, a kao prve korake odlučujemo¹⁷:
  - a) Učiniti sve da se osigura stupanje na snagu Protokola iz Kyotoa, po mogućnosti do desete godišnjice Konferencije UN o okolišu i razvoju 2002. godine, te započeti s potrebnim smanjenjem emisija gasova, koji proizvode efekat staklene bašte.
  - b) Pojačati naše zajedničke napore na području upravljanja, zaštite i održivog razvoja svih vrsta šuma.
  - c) Ustrajati na potpunom sprovođenju Konvencije o biološkoj raznolikosti i Konvencije o spriječavanju nastajanja pustinje u zemljama podložnima teškim sušama i/ili nastajanju pustinja, posebno u Africi.
  - d) Prestati s neodrživim iskorištavanjem izvora vode razvijanjem vodoprivrednih strategija na regionalnom, nacionalnom i lokalnom nivou, koje omogućavaju i pravičan pristup izvorima vode i odgovarajuću opskrbu.
  - e) Pojačati saradnju i umanjiti broj i učinke prirodnih i od čovjeka izazvanih katastrofa.
  - f) Osigurati slobodan pristup informacijama o sekvenci ljudskog genoma.

3.2 Stokholmska deklaracija UN o životnoj sredini

Na prvoj Svjetskoj konferenciji Ujedinjenih Nacija o životnoj sredini, održanoj 1972. godine u Stokholmu, po prvi put je na visokom, međunarodnom nivou, ukazano na opasnosti koje našoj planeti prijete od zagađenja životne sredine na globalnom nivou.

---

¹⁶ MVEP • Milenijski summit
www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/...odnosi/.../milenijski-summit/, (27/05/2014)

¹⁷ ibid 16, str 5

Ova konferencija podstakla je dinamičan razvoj međunarodnog ekološkog prava. Osnovni principi Stokholmske deklaracije razrađivani su nizom međunarodnih ugovora i usvajanjem deklarativnih akata na globalnom, regionalnom, subregionalnom i bilateralnom nivou. Ova deklaracija je prvi međunarodni dokument u kojem je pravo na životnu sredinu bilo izričito pomenuto kao ljudsko pravo i kao preduslov za uživanje drugih ljudskih prava. U njoj je naglašeno da "ljudsko biće ima pravo na slobodu, ravnopravnost i adekvatne uslove životne sredine, u nekoj životnoj sredini čiji kvalitet omogućava život u dostojanstvu i blagostanju, i svečanu obavezu da zaštiti i unaprijedi tu životnu sredinu za generacije koje žive sada, kao i za buduće generacije."

Konferenciji su prisustvovali predstavnici 113 zemalja, kao i predstavnici brojnih međunarodnih nevladinih organizacija, međuvladinih organizacija i mnogih drugih specijalizovanih agencija.

Kao najznačajniji rezultati konferencije u Štokholmu navode se¹⁸:

- Osnivanje Programa za životnu sredinu UN (United Nations Environment Program – UNEP),
- Usvajanje Deklaracije sa 26 principa (Štokholmska deklaracija),
- Usvajanje akcionog plana sa 109 preporuka i
- Usvajanje 4 Rezolucije (među kojima je i preporuka o proglašenju 5. juna za Dan životne sredine, koji će se obilježavati u cijelom svijetu).

U Stokholmskoj deklaraciji po prvi put se pominju prava treće generacije, odnosno prava na zdravu okolinu i zdrav život, te su ojačani pravni temelji vezani za ta prava i uspostavljena je uska i neraskidiva veza između očuvanja životne sredine i afirmacije ljudskih prava.

Prava treće generacije uključuju¹⁹:

1. grupna i kolektivna prava,
2. pravo na samoopredjeljenje,
3. pravo na ekonomski i socijalni razvoj,
4. pravo na zdravu okolinu,
5. pravo na prirodne resurse,
6. pravo na komunikaciju,
7. pravo na kulturno naslijeđe i
8. pravo na generacijsku jednakost i održivost.

Ostvarivanje prava čovjeka na život i razvoj u zdravoj životnoj sredini predstavlja skladan odnos životne sredine i privrede kako bi se zaštitilo prirodno bogatstvo, a osnovna načela zaštite su²⁰:

1. Načelo integralnosti (državni organi obezbjeđuju integraciju zaštite i unaprijeđenja životne sredine, okoline u sve sektorske politike),

---

¹⁸Marko Milenković, Međunarodni instrumenti za zaštitu ljudskih prava u oblasti životne sredine, Institut društvenih nauka, Beograd, str 11.

<http://jstrb.bos.rs/znas-kako/uploaded/Medjunarodni%2520instrumenti%2520za%2520zastitu%2520...>
(21/06/2014)

¹⁹LJUDSKA PRAVA TREĆE GENERACIJE THIRD-GENERATION ...

<http://hrcak.srce.hr/file/161440>, str 16., (21/06/2014)

²⁰ ibid. 19, str 21;

2. Načelo prevencije i predostrožnosti (državni organi obezbjeđuju svaku aktivnost, planiranu ili sprovedenu na način da predstavlja najmanji rizik po životnu sredinu i zdravlje ljudi, odnosno procjenu uticaja na životnu sredinu uz korištenje najboljih raspoloživih i dostupnih tehnologija i opreme),

3. Načelo očuvanja prirodnih vrijednosti (državni organi obezbjeđuju korištenje prirodnih vrijednosti pod uslovima i na način kojim se obezbjeđuje očuvanje zaštićenih prirodnih dobara i predjela),

4. Načelo održivog razvoja (državni organi obezbjeđuju ostvarivanje održivog razvoja donošenjem i sprovođenjem odluka kojima se obezbjeđuje usklađenost interesa zaštite okoline i interesa ekonomskog razvoja),

5. Načelo odgovornosti zagađivača i njegovog pravnog sljedbenika (pravno ili fizičko lice, koje svojim nezakonitim, ili neispravnim aktivnostima dovode do zagađivanja okoline, odgovorni su pred zakonom),

6. Načelo supsidijarne odgovornosti (državni organi su obavezni da otklanjaju posljedice zagađivanja okoline i da smanje štete u slučajevima kada je zagađivač nepoznat, kao i kada šteta potiče, usljed zagađivanja životne sredine, iz izvora van teritorije države),

7. Načelo informisanja i učešća javnosti (svako ima pravo u ostvarivanju prava na zdravu životnu sredinu i da bude obaviješten o stanju okoliša, da učestvuje u postupku donošenja odluka, čije bi sprovođenje moglo da utiče na životnu sredinu). Podaci o stanju okoline-životne sredine su javni i

8. Načelo zaštite prava na zaštitu životne sredine-okoline i pristupa pravosuđu (građani, njihova udruženja, profesionalne ili druge organizacije, pravo na zdrav okolnu-životnu sredinu ostvaruju pred nadležnim organom, odnosno sudom).

3.3 Rio deklaracija o životnoj sredini i razvoju

Rio deklaracija o životnoj sredini i razvoju, često skraćena kao Rio Deklaracija, bio je kratak dokument, koji u 1992. godine donijet na simpozijumu Ujedinjenih nacija „Konferencija o životnoj sredini i razvoju“ (UNCED), neformalno poznatom kao Samit planete Zemlje. Rio Deklaracija se sastoji od 27 principa sa ciljem da vode budućem održivom razvoju širom svijeta, a ti principi su²¹:

Princip 1. Uloga Ljudi

Ljudska bića su u centru brige za održivi razvoj. Ljudi imaju pravo na zdrav i produktivan život, u skladu sa prirodom.

Princip 2. Državni suverenitet

U skladu sa poveljom UN-a i principima međunarodnog prava, zemlje imaju suvereno pravo da eksploatišu svoje sopstvene resurse, poštujući svoju sopstvenu politiku zaštite životne sredine i razvojnu politiku, a takođe imaju odgovornost da obezbijede da aktivnosti koje se obavljaju u okviru njihove pravne nadležnosti i kontrole, ne prouzrokuju štetu za životnu sredinu drugih zemalja ili područja izvan granica nacionalne pravne nadležnosti.

Princip 3. Pravo na razvoj zemalja

Pravo na razvoj mora biti ostvareno tako, da se u istoj mjeri zadovolje potrebe razvoja i zaštite životne sredine i sadašnjih i budućih generacija.

---

²¹ Rio deklaracija o životnoj sredini i razvoju - Bašta Balkana
www.bastabalkana.com/.../rio-deklaracija-o-zivotnoj..., str. 1, (27/05/2014)

Princip 4. Zaštita životne sredine u procesu razvoja zemalja

Radi postizanja održivog razvoja, zaštita životne sredine mora činiti sastavni dio procesa razvoja i ne može se razmatrati odvojeno od njega.

Princip 5. Iskorijenjivanje siromaštva u svijetu

Sve države i svi ljudi moraju sarađivati na bitnim zadacima iskorijenjavanja siromaštva, što je neophodan zahtjev kada se radi o održivom razvoju, da bi se smanjile razlike u životnom standardu i bolje zadovoljile potrebe većine ljudi u svijetu.

Princip 6. Prioritet za najnerazvijenije zemlje

Posebna situacija i potrebe zemalja u razvoju, prije svega najmanje razvijenih i onih čija je životna sredina najviše ugrožena, moraju imati poseban prioritet. Međunarodne akcije u oblasti zaštite životne sredine i razvoja treba, takođe, da se odnose na interese i potrebe svih zemalja.

Princip 7. Saradnja država za zaštitu globalnog ekosistema

Zemlje moraju da sarađuju, u duhu globalnog partnerstva, na očuvanju, zaštiti i obnavljanju zdravlja i cjelovitosti ekosistema Zemlje. Zbog različitog doprinosa globalnoj degradaciji životne sredine, zemlje imaju zajedničku, ali različitu odgovornost. Razvijene zemlje priznaju svoju odgovornost za održivi razvoj, imajući u vidu kako pritisak njihovog društva na globalnu životnu sredinu, tako i tehničke i finansijske resurse kojima raspolažu.

Princip 8. Smanjenje neodrživih modela proizvodnje i potrošnje

Radi postizanja održivog razvoja i višeg kvaliteta života svih ljudi, države treba da smanje i eliminišu one oblike proizvodnje i potrošnje koji nisu u skladu sa održivim razvojem, a takođe, da unaprijede odgovarajuću demografsku politiku.

Princip 9. Izgradnja kapaciteta za održivi razvoj

Zemlje treba da sarađuju na jačanju postojećih sopstvenih kapaciteta za održivi razvoj, unapređenjem naučne komunikacije kroz razmenu naučnih i tehničkih znanja i putem podsticanja razvoja, prilagođavanja, širenja i transfera tehnologija, uključujući i nove, kao i inovativne tehnologije.

Princip 10. Učešće javnosti u zaštiti životne sredine

Pitanja zaštite životne sredine se najbolje rješavaju uz učešće svih zainteresovanih građana na odgovarajućem nivou. Na nacionalnom nivou, svaki pojedinac mora imati odgovarajući pristup informacijama koje se odnose na životnu sredinu, a koje posjeduju javni organi vlasti, uključujući i informacije o opasnim materijama i o aktivnostima u njihovoj društvenoj zajednici, a takođe, svaki pojedinac mora imati mogućnost da učestvuje u procesima odlučivanja. Zemlje moraju olakšati i podsticati razvijanje svijesti uz učešće javnosti, tako što će obezbjediti da informacije budu svima lako dostupne. Mora se obezbjediti efikasan pristup pravnim i administrativnim postupcima, uključujući i nadoknadu štete i pravni lijek.

Princip 11. Nacionalno zakonodavstvo i program zaštite životne

Zemlje moraju da donesu efikasne zakone o zaštiti životne sredine. Standardi koji se odnose na zaštitu životne sredine, ciljevi upravljanja i prioriteti treba da odražavaju stanje zaštite životne sredine i razvoja na koji se odnose. Standardi koji se u nekim zemljama primjenjuju mogu za druge zemlje, naročito za zemlje u razvoju, da budu neodgovarajući i da dovedu do neopravdanih ekonomskih i društvenih troškova.

Princip 12. Podsticajni i otvoreni međunarodni ekonomski sistem

Zemlje treba da sarađuju na unaprijeđenju otvorenog međunarodnog ekonomskog sistema, koji bi doveo do ekonomskog rasta i održivog razvoja u svim zemljama, kao i do boljeg rješavanja problema degradacije životne sredine. Mjere tržišne politike u svrhu zaštite okoline ne treba da budu sredstvo za samovoljnu i neopravdanu diskriminaciju, ili za prikrivena ograničenja međunarodne trgovine. Treba izbjegavati jednostrane akcije za rješavanje problema zaštite životne sredine van područja nadležnosti zemlje uvoznika. Mjere za rešavanje prekograničnih i globalnih problema zaštite životne sredine treba, što je moguće više, da budu zasnovane na međunarodnom konsenzusu.

Princip 13. Kompenzacija za žrtve zagađenja i drugih oštećenja životne sredine

Zemlje treba da donesu nacionalne zakone koji se odnose na odgovornost i odštetu žrtvama zagađenja i na druge štete po životnu sredinu. Zemlje, takođe, treba da sarađuju bez odlaganja i odlučnije u donošenju budućih međunarodnih propisa koji se odnose na odgovornost i odštetu, kada aktivnosti u okviru njihove pravne nadležnosti ili kontrole, prouzrokuju dejstva štetna za životnu sredinu u područjima izvan njihove nadležnosti.

Princip 14. Saradnja država za sprječavanje ekološke štete i transfera

Zemlje treba efikasno da sarađuju na odvracanju ili sprječavanju premještanja i transfera u druge zemlje svih aktivnosti i materija koje prouzrokuju jaku degradaciju životne sredine ili su se pokazale štetnim po zdravlje ljudi.

Princip 15. Princip predostrožnosti

Da bi se životna sredina zaštitila, zemlje moraju, u skladu sa svojim mogućnostima, u što većoj mjeri primijenjivati preventivne mjere. Ako postoji prijetnja od nepovratne štete, nedostatak potpune naučne izvjesnosti ne smije biti razlog za odlaganje mjera za sprječavanje degradacije okoline, pri čemu mjere moraju biti efikasne sa gledišta troškova.

Princip 16. Internacionalizacija troškova okruženja

Nacionalni organi vlasti treba da nastoje da podstiču internacionalizaciju troškova zaštite životne sredine i korišćenje ekonomskih instrumenata, imajući u vidu pristup po kome zagađivač treba, u principu, da snosi troškove zagađenja, poštujući interese javnosti, a bez narušavanja međunarodne trgovine i investiranja.

Princip 17. Procjene uticaja na životnu sredinu

Ocjenjivanje uticaja na životnu sredinu, kao nacionalni instrument, mora se preduzeti za određene aktivnosti koje mogu imati značajan štetan uticaj na okolinu, a o kojima odlučuju nadležni nacionalni organi vlasti.

Princip 18. Obaviještenje o prirodnim katastrofama

Zemlje moraju odmah da obavijeste druge zemlje o svojim prirodnim katastrofama ili drugim opasnostima koje mogu prouzrokovati iznenadna štetna dejstva na životnu sredinu u tim zemljama. Međunarodna zajednica mora učiniti sve da oštećenim zemljama pomogne.

Princip 19. Pravovremeno i blagovremeno obaviještavanje

Zemlje moraju unaprijed i pravovremeno obaviještavati potencijalno ugrožene zemlje o aktivnostima koje mogu imati značajno štetno prekogranično dejstvo i dostavljati im odgovarajuće informacije, a takođe se moraju konsultovati sa tim zemljama u ranoj fazi i uz izraženo povjerenje.

Princip 20. Žene imaju vitalnu ulogu

Žene imaju vitalnu ulogu u upravljanju zaštitom životne sredine i razvoju. Stoga, njihovo potpuno učešće je veoma važno za postizanje održivog razvoja.

Princip 21. Mobilizacija mladih

Kreativnost, ideale i hrabrost omladine cijelog svijeta, treba mobilisati za stvaranje globalnog partnerstva, radi postizanja održivog razvoja i obezbjeđenja bolje budućnosti za sve.

Princip 22. Autohtoni narodi imaju ključnu ulogu

Domorodci, starosjedioci i njihove zajednice, kao i druge lokalne zajednice, imaju vitalnu ulogu u upravljanju zaštitom životne sredine i u razvoju zbog svojih znanja i tradicionalnog načina života. Zemlje moraju priznati i pravno podržati njihov identitet, kulturu i interese, a takođe omogućiti njihovo efikasno učešće u postizanju održivog razvoja.

Princip 23. Zaštiti životnu sredinu i ljude od ugnjetavanja

Moraju se zaštititi: životna sredina, prirodni resursi i ljudi koji su ugnjetavani ili su pod dominacijom ili okupacijom.

Princip 24. Ratovanje i međunarodno pravo

Ratovanje je u svakom slučaju destruktivno u odnosu na održivi razvoj. Stoga, države moraju poštovati međunarodno pravo kojim se obezbeđuje zaštita životne sredine u vrijeme oružanih sukoba i saradnje u kasnijem razvoju.

Princip 25. Mir, razvoj i zaštita životne sredine

Mir, razvoj i zaštita životne sredine su uzajamno zavisni i nerazdvojni.

Princip 26. Rješavanje ekoloških sporova

Zemlje moraju sve svoje nesuglasice u pogledu zaštite životne sredine da rješavaju na miroljubiv način i odgovarajućim sredstvima u skladu sa poveljom UN-a.

Princip 27. Saradnja između država i naroda

Zemlje i ljudi treba da saraduju, u duhu partnerstva i uz postojanje povjerenja, pri ostvarivanju principa iz ove Deklaracije i u budućem unapređenju međunarodnog prava u oblasti održivog razvoja.

3.4 Agenda 21

Na konferenciji Ujedinjenih Nacija o životnoj sredini i razvoju u Rio de Ženeiru 1992. godine usvojeno je više dokumenata, među kojima je naročito značajan plan djelovanja na rješavanju problema razvoja i životne sredine. Ovaj dokument nazvan je Agenda 21 i njime se predlaže sprovođenje niza međusobno usklađenih aktivnosti, koje će razvoj učiniti privredno, socijalno i ekološko održivim.

U dokumentu Agenda 21 navodi se devet osnovnih društvenih grupa, a to su: žene, djeca i omladina, autohtono stanovništvo, nevladine organizacije, lokalne vlasti, radnici i sindikati, poslovni svijet i industrija, naučnici i poljoprivrednici. Njihovo delovanje je od ključnog značaja za održivi razvoj zemlje.

Agenda 21 je podijeljena u četiri dijela i razrađena kroz četrdeset poglavlja²²:

I dio obuhvata preambulu i socijalno - ekonomska pitanja

1. Predgovor,
2. Međunarodna saradnja na ustanovljavanju održivog razvoja u zemljama u razvoju i odgovarajuće društvene politike,
3. Borba protiv siromaštva,
4. Promjena načina potrošnje,
5. Demografska dinamika i njena održivost,
6. Zaštita i unaprijeđenje ljudskog zdravlja,
7. Unaprijeđenje održivog razvoja ljudskih naselja,
8. Uključivanje životne sredine i razvoja u donošenje odluka,

II dio obrađuje zaštitu i upravljanje resursima za razvoj

9. Zaštita atmosfere,
10. Integralni pristup planiranju i upravljanju zemljišnim resursima,
11. Borba protiv gubljenja šuma,
12. Upravljanje osjetljivim ekosistemima: borba protiv širenja pustinja i šuma,
13. Upravljanje osjetljivim ekosistemima; održivi razvoj planinskih ekosistema,
14. Unapređenje poljoprivrednog i seoskog razvoja,
15. Očuvanje biološke raznovrsnosti (biodiverziteta),
16. Ekološki zdravo upravljanje biotehnologijom,
17. Zaštita okeana i svih vrsta mora, uključujući zatvorena i poluzatvorena mora, kao i zaštita obalnih područja, racionalno korišćenje i razvoj živih resursa,
18. Zaštita kvaliteta voda i zaštita izvorišta za vodosnabdijevanje: primjena integralnog pristupa u razvoj, unaprijeđenje i korišćenje vodenih resursa,
19. Zdravo, po životnu srednu, upravljanje toksičnim hemikalijama, uključujući spriječavanje integralnog međunarodnog prometa toksičnim i opasnim proizvodima,
20. Po životnu sredinu sasvim zdravo upravljanje opasnim otpadom, uključujući spriječavanje integralnog međunarodnog prometa opasnim otpadom,
21. Zdravo, po životnu sredinu, upravljanje čvrstim otpadom i
22. Bezbjedno, po životnu sredinu i zdravo upravljanje radioaktivnim otpadom.

III dio obuhvata jačanje uloge značajnih društvenih grupa

23. Predgovor,
24. Globalna akcija žena za održivi razvoj,
25. Djeca i omladina u održivom razvoju
26. Uočavanje i jačanje uloge autohtonog stanovništva i njihovih zajednica,
27. Jačanje uloge nevladinih organizacija- partnera za održivi razvoj,
28. Inicijative lokalnih vlasti u podršci Agende 21,
29. Jačanje uloge radnika i njihovih sindikata,
30. Jačanje uloge biznisa i industrije,
31. Naučna i tehnološka zajednica i
32. Jačanje uloge zemljoradnika.

---

²² ibid. 4, str.1;

IV dio obuhvata sredstva za ostvarivanje Agende 21

33. Finansijski izvori i mehanizmi,
34. Nezagađujuće i zdrave tehnologije,
35. Nauka i održivi razvoj,
36. Unaprijeđenje obrazovanja, obuke i društvene svijesti,
37. Nacionalni mehanizmi i međunarodna saradnja na institucionalnom jačanju zemalja u razvoju,
38. Međunarodni institucionalni aranžmani,
39. Međunarodni zakonski instrumenti i mehanizmi i
40. Informacije za donošenje odluka.

3.5 Konvencija o promjeni klime

Pitanje klimatskih promjena na globalnom planu rješava se okvirnom konvencijom UN-a o promjeni klime (UNFCCC). Konvencija je usvojena u New Yorku u maju 1992. godine, a potpisana na Samitu u Rio de Janeiru u junu iste godine. Konvencija je stupila na snagu u martu 1994. godine, a danas ima 192 stranke. Do sada je 191 država ratifikovala Konvenciju UN-a o promjeni klime.

Krajnji je cilj ove Konvencije i svih pravnih instrumenata, koje Konferencija stranaka može usvojiti, da se u skladu s relevantnim odredbama Konvencije uspostavi stabilnost koncentracije gasova koji utiču na efekat staklene bašte, na nivou koji će spriječiti opasno antropogenetsko uplitanje u klimatski sistem. Takav nivo trebalo bi postići u vremenskom roku, koji je dovoljan da se ekosistemima omogući prirodno adaptiranje na promjenu klime, da se osigura da proizvodnja hrane ne bude ugrožena i da se omogući daljnji privredni razvoj na održivi način.²³

U smislu ove Konvencije²⁴:

1. Negativne posljedice promjene klime znače promjene u fizičkom okruženju ili biote, kao rezultat promjene klime, koje imaju značajne pogubne posljedice na sastav, elastičnost ili produktivnost prirodnih ili vodenih ekosistema ili na funkcionisanje društveno-privrednih sistema, te na ljudsko zdravlje i blagostanje,
2. Promjena klime znače promjenu klime koja se pripisuje direktno ili indirektno aktivnostima čovjeka koje mijenjaju sastav globalne atmosfere, te koja se pored prirodne promjenljivosti klime posmatra kroz uporediva vremenska razdoblja,
3. Klimatski sistem znači ukupnost atmosfere, hidrosfere, biosfere i geosfere i njihovo međusobno djelovanje,
4. Emisije znače otpuštanje u atmosferu *stakleničkih* gasova i/ili njihovih *prethodnika* iznad određenih područja, kroz uporediva vremenska razdoblja,

---

²³ Melita Zdilar, Nacionalna politika prilagodbe klimatskim promjenama Republike Hrvatske, Ministarstvo zaštite i okoliša prirode, Zagreb, 2014. , str 4
http://croatia.rec.org/wp-content/uploads/2014/01/3_MZOIP_za%25C5%25A1tita-klime-u-Hrvatsko...
(25/06/2014)

²⁴ Konvencije - NGO Green Home
<http://www.greenhome.co.me/index.php%3FIDSP%3D280%26jezik%3Dlat>, str. 11. , (26/06/2014)

5. *Staklenički* gasovi označavaju one gasovite sastavne dijelove atmosfere, kako prirodne tako i antropogenetske, koji apsorbiraju i ponovo emituju infracrvenu radijaciju.

6. Organizacija regionalne privredne integracije označava organizaciju utemeljenu od strane suverenih država određenog područja, koja ima nadležnost nad predmetima koji se regulišu ovom Konvencijom ili njenim protokolima, te koja u skladu sa svojim unutrašnjim postupkom ima sva ovlaštenja za potpisivanje, potvrđivanje, prihvatanje, odobrenje ili pristupanje instrumentima o kojima je riječ,

7. Rezervoar označava komponentu ili komponente klimatskog sistema, gdje se skladišti *staklenički* gas ili *prethodnik* stakleničkog gasa,

8. Odlagalište označava svaki proces, aktivnost ili mehanizam kojim se iz atmosfere uklanjaju staklenički gasovi, aerosoli ili prethodnici stakleničkog plina i

9. Izvor znači svaki proces ili aktivnost kojima se oslobađaju u atmosferu staklenički plinovi, aerosoli ili prethodnici stakleničkog gasa.

U svojim aktivnostima na postizanju cilja Konvencije i sprovođenju njenih odredbi, strane će se, između ostalog rukovoditi sljedećim²⁵:

1. Strane su dužne da zaštite klimatski sistem za dobrobit sadašnjih i budućih generacija čovječanstva, na osnovu jednakosti i u skladu sa njihovim zajedničkim ali izdiferenciranim odgovornostima i odgovarajućim mogućnostima. U skladu sa tim, strane - razvijene zemlje, trebalo bi da preuzmu vodeću ulogu u borbi sa promjenom klime i njenim negativnim uticajima,

2. Neophodno je u punoj mjeri uzeti u obzir konkretne potrebe i specifične okolnosti strana - zemalja u razvoju, naročito onih, koje su posebno osjetljive na nepovoljne uticaje promjene klime, a takođe i onih strana, posebno zemalja u razvoju, koje bi prema ovoj Konvenciji, morale da snose nesrazmjern ili pretežak teret,

3. Strane su dužne da preduzmu mjere predostrožnosti u cilju predviđanja, spriječavanja ili svođenja na najmanju moguću mjeru uzroka promjene klime i ublažavanja njenih štetnih uticaja. Tamo gde postoji rizik od ozbiljnih ili nepovratnih štetnih uticaja, nedostatak pune naučne pouzdanosti ne bi trebalo da posluži kao razlog za odlaganje usvajanja takvih mjera, uzimajući u obzir da politika i mjere, koje se odnose na promjenu klime treba da budu ekonomski efikasne tako da obezbjede globalnu korist sa najmanjim mogućim troškovima. Da bi se to postiglo, takva politika i mjere treba da uzmu u obzir različite društveno-ekonomske uslove, da budu sveobuhvatne, da obuhvate sve relevantne izvore, ponore i rezervoare gasova staklene bašte i mjere prilagođavanja, i da obuhvate sve privredne sektore. Napore, koji se ulažu u rješavanju problema u vezi sa promjenom klime zainteresovane Strane mogu da preduzimaju na zajedničkoj osnovi,

4. Strane imaju pravo na stabilan razvoj i treba da ga se pridržavaju. Politika i mjere zaštite klimatskog sistema od antropogenih uticaja treba da odgovaraju konkretnim uslovima svake strane i da budu integrisane u nacionalne programe razvoja, jer ekonomski razvoj ima ključni značaj za usvajanje mjera koje treba preduzeti u reagovanju na promjene klime, i

---

²⁵ ibid. 24, str 15. , (26/06/2014)

5. Strane su dužne da sarađuju na unaprijeđenju podsticajnog i otvorenog međunarodnog ekonomskog sistema, koji bi vodio ka stabilnom ekonomskom rastu i razvoju svih strana, a posebno strana-zemalja u razvoju, omogućavajući im da uspješnije rešavaju probleme u vezi sa promjenom klime. Mjere koje se preduzimaju u savladavanju promjene klime, uključujući i jednostrane mjere, ne bi trebalo da posluže kao sredstvo za proizvodnju ili neosnovanu diskriminaciju ili prikriveno ograničavanje međunarodne trgovine.

4. CILJEVI I NAČELA POLITIKE EU U OBLASTI ŽIVOTNE SREDINE

Ciljevi politike Evropske Unije (EU) u oblasti životne sredine definisani su u nekoliko odredbi Ugovora o funkcionisanju EU i Ugovora o EU i treba ih tumačiti u kontekstu ukupnih ciljeva EU i širem razvojnom i međunarodnom kontekstu, uz snažnije naglašavanje mjesta i uloge održivog razvoja²⁶. Član 11. Ugovora o EU glasi: „Obaveza zaštite životne sredine mora biti integrisana u definisanje i sprovođenje politika i aktivnosti Zajednice, posebno sa ciljem podsticanja trajnog razvoja”. Stara odredba člana 2. Ugovora o EU je ukinuta i zamjenjena odredbom člana 3 Ugovora o EU, uz izvjesne izmjene. Umjesto ranijeg poziva za „održivi razvoj ekonomskih aktivnosti“ definisano je da će Unija „raditi za održivi razvoj Evrope zasnovan na uravnoteženom ekonomskom rastu i stabilnosti cijena, visoko konkurentnoj i društveno tržišnoj privredi, s ciljem pune zaposlenosti i društvenog napretka kao i „visokog nivoa zaštite i unaprijeđenja kvaliteta životne sredine“. Zbog ciljeva vezanih za snažniju integraciju i povezivanje politike životne sredine i drugih srodnih oblasti (energetika, poljoprivreda, ribarstvo, itd.), nekoliko drugih odredbi Ugovora je takođe dobilo na značaju. Pored toga, u istom članu Lisabonskog ugovora se naglašava značaj odgovornosti EU za globalno stanje životne sredine, tako što se definiše da će Unija u svojim odnosima sa svijetom „doprinositi miru, bezbjednosti i održivom razvoju Planete, solidarnosti, međusobnom poštovanju među narodima, slobodnoj i fer trgovini, iskorijenjivanju siromaštva i zaštiti ljudskih prava, a posebno prava djece, kao i striktnom nadgledanju i razvoju međunarodnog prava, uključujući poštovanje principa Povelje Ujedinjenih nacija“ (član 3. st.5). Smatra se, da na ovaj način, Ugovor daje i jaču pravnu osnovu za aktivnosti EU u ostvarivanju ciljeva održivog razvoja u svijetu, a ne samo u Evropi. Najjasnije formulisani ciljevi u oblasti životne sredine sadržani su u odredbi člana 191. (ranije 174) Ugovora o funkcionisanju EU, gde je propisano da politika Unije u oblasti životne sredine treba da doprinese postizanju sledećih ciljeva: očuvanju, zaštiti i poboljšanju kvaliteta životne sredine, zaštiti ljudskog zdravlja, opreznom i racionalnom korišćenju prirodnih resursa i unaprijeđenju, na međunarodnom planu, mjera za suočavanje sa regionalnim i globalnim problemima životne sredine. Politika Zajednice u oblasti životne sredine ima za cilj obezbjeđenje visokog stepena zaštite, vodeći računa o raznolikosti stanja u različitim regionima Zajednice. Ona se zasniva na sljedećim načelima²⁷:

- načelo predostrožnosti;
- načelo preventivne akcije;
- načelo da šteta u životnoj sredini treba da bude ispravljena na izvoru zagađivanja i
- načelo - zagađivač plaća.

---

²⁶ Vodič kroz **EU politike – Životna sredina** - Evropski pokret u Srbiji

<http://www.emins.org/sr/publikacije/knjige/11-vodic-kroz-eu-politike-zivotna-sredina.pdf>, str. 24 (30/05/2014)

²⁷ ibid. 26, str. 26.

Istovremeno, propisana je mogućnost da mjere usklađivanja, kojima se zadovoljavaju zahtjevi u pogledu zaštite životne sredine obuhvataju, ukoliko je to potrebno, zaštitnu klauzulu kojom se omogućava državama članicama, da zbog neekonomskih razloga vezanih za životnu sredinu, donesu privremene mjere, što podleže proceduri kontrole na nivou Unije.

Prilikom utvrđivanja politike iz oblasti životne sredine, propisana je obaveza da se vodi računa o²⁸:

- raspoloživim naučnim i tehničkim podacima,
- uslovima životne sredine u različitim regionima Zajednice,
- prednostima i opterećenjima, koji mogu da proisteknu iz poduhvata ili odsustva poduhvata,
- ekonomskom i društvenom razvoju Unije u cjelini i uravnoteženom razvoju njenih regiona.

5. EU STRATEGIJA ODRŽIVOG RAZVOJA

Opšta strateška opredjeljenja Evropske unije u vezi sa održivim razvojem izražena su u većem broju dokumenata među kojima najveći značaj ima Strategija održivog razvoja u kojoj se definišu okviri koncepcije.

Najprije, formulisano je da se strategija održivog razvoja zasniva na principu da se ekonomski, socijalni i ekološki efekti svih sektorskih politika moraju uzeti u obzir u procesima donošenja odluka. Posebna pažnja u dokumentima pridaje se principu predostrožnosti, principu “zagađivač plaća”, principu “korisnik plaća” i principu subsidijarnosti. O načinu razumijevanja suštine koncepcije održivog razvoja u EU svjedoče i strateška dokumenta kojima su definisani instrumenti za ostvarivanje ciljeva iz Strategije održivog razvoja kao što su²⁹:

- Strategija za integraciju politike u oblasti životne sredine u politike EU (energija, održiva poljoprivreda, unutrašnje tržište, politika u oblasti ribarstva, ekonomska politika, transport, spoljna politika, razvoj i upravljanje priobalnim zonama, urbana životna sredina, itd),
- Strategija o održivom korišćenju prirodnih resursa,
- Strategija o prevenciji i recikliranju otpada,
- Tehnologije životne sredine za održivi razvoj,
- Unaprijeđenje korporativne društvene odgovornosti.

U trećem dijelu Strategije održivog razvoja EU utvrđuju se dugoročni ciljevi, kao i akcioni prioriteti EU, pri čemu se naročito insistira na širokom i međusektorskom pristupu. Aktivnosti u vezi sa ograničavanjem klimatskih promjena i podsticanjem korišćenja čistih tehnologija posebno se razmatraju. To obuhvata dostizanje ciljeva utvrđenih Kjoto protokolom i insistiranje na dostizanju ovih ciljeva od strane ostalih industrijalizovanih zemalja svijeta.

---

²⁸ Ibid. 26, str. 27.

²⁹ Ibid. 26, str. 41.

Dugoročni ciljevi obuhvataju i znatno odgovornije upravljanje prirodnim resursima, unaprijeđivanje sistema transporta i korišćenja zemljišta. Ovako formulisane ciljeve treba posmatrati, prije svega, u kontekstu opštih ciljeva definisanih u Strategiji održivog razvoja, grupisanih u četiri grupe, koji obuhvataju sljedeće³⁰:

1. zaštitu životne sredine (obezbjeđenje kapaciteta Zemlje radi podrške životu u svim njegovim formama, poštovanje granica prirodnih resursa na Planeti i obezbjeđivanje visokog nivoa zaštite i unaprijeđenja kvaliteta životne sredine, spriječavanje i smanjivanje zagađivanja životne sredine i unaprijeđenje održive proizvodnje i potrošnje radi razdvajanja veze između ekonomskog rasta i degradacije životne sredine);
2. društvenu jednakost i koheziju (unaprijeđivanje demokratskog, socijalnog, kohezivnog, zdravog, bezbjednog društva i društva koje poštuje osnovna prava, kulturni diverzitet i jednake mogućnosti kao i borba protiv diskriminacije u svim oblicima);
3. ekonomski napredak (unaprijeđenje prosperitetne, inovativne, znanjem bogate, konkurentne i eko-efikasne privrede, koja obezbjeđuje visok životni standard i punu i visokokvalitetnu zaposlenost u cijeloj EU) i
4. poštovanje međunarodne odgovornosti (podsticanje osnivanja i odbrana stabilnosti demokratskih institucija u cijelom svijetu, zasnovanih na miru, bezbjednosti i slobodi; aktivna promocija održivog razvoja širom svijeta i obezbjeđivanje uslova da unutrašnje i spoljne politike EU budu u saglasnosti sa globalnim održivim razvojem i njenim međunarodnim obavezama).

Strategija održivog razvoja EU, u svih sedam ključnih oblasti definiše opšte i operativne ciljeve, koje treba ostvariti kao i mjere koje treba preduzeti³¹:

1. Opšti cilj, u dijelu koji se odnosi na klimatske promjene i čistu energiju je ograničavanje klimatskih promjena uključujući i troškove, koji nastaju usljed klimatskih promjena i negativan uticaj na društvo i životnu sredinu. U definisanju operativnih ciljeva polazi se od obaveza EU utvrđenih Kjoto protokolom, prema kojem je cilj da se do 2012. godine, smanji emisija gasova sa efektom staklene bašte za EU za 8% u odnosu na 1990. Godinu. U vezi sa tim prognozira se da bi to doprinjelo da prosječna temperatura ne poraste više od 2 stepena u odnosu na pre-industrijski nivo. Jedan od ciljeva podrazumijeva i to da energetska politika treba da bude konzistentna sa ciljevima koji se odnose na bezbjednost snabdjevanja, konkurentnost i ekološku održivost, a sve u skladu sa Energetskom politikom koju je Evropski Savjet ustanovio u martu, 2006. godine, definišući energetske politiku ključnom za izazove u oblasti klimatskih promjena. Osnovni zahtjev, vezan sa klimatske promjene, odnosi se na potrebu da adaptacija na promjene klime i ograničavanje klimatskih promjena treba da budu „integrisani u sve relevantne evropske politike”.

---

³⁰ Ibid. 26, str. 42.

³¹ Ibid. 26, str. 43.

2. Opšti strateški cilj EU u oblasti očuvanja i upravljanja prirodnim resursima definisan je kao „unaprijeđenje upravljanja i izbjegavanje pretjerane eksploatacije prirodnih resursa polazeći od vrijednosti, koje obezbjeđuje ekosistem“. Operativni ciljevi obuhvataju: unaprijeđenje resursne efikasnosti radi smanjenja ukupnog korišćenja neobnovljivih prirodnih resursa i sa tim povezanog uticaja na životnu sredinu, koje nastaje usled korišćenja sirovina tako što se koriste obnovljivi izvori prirodnih resursa na nivou, koji ne dostiže njihove regenerativne kapacitete; obezbjeđivanje i održavanje konkurentne prednosti kroz unaprijeđivanje resursne efikasnosti, odnosno unaprijeđivanje eko-efikasnih inovacija; unaprijeđivanje upravljanja, izbjegavanje pretjerane eksploatacije obnovljivih prirodnih resursa kao što su u oblasti ribarstva, biodiverziteta, vode, vazduha i atmosfere, obnovu morskih ekosistema do 2015. godine, u skladu sa Planom iz Johanezburga (2002. g.); usporavanje daljih gubitka biodiverziteta i doprinos značajnom smanjenju gubitka biodiverziteta u svijetu do 2010. g.; doprinos efektivnom dostizanju četiri globalna cilja UN o šumama do 2015. godine; izbjegavanje stvaranja otpada i povećanje efikasnosti korišćenja prirodnih resursa primjenom koncepta „životnog ciklusa“ i unaprijeđenjem ponovnog korišćenja i reciklaže,
3. Opšti cilj u dijelu strateških opredjeljenja, koja se odnose na održivi transport, sastoji se u obezbjeđivanju uslova da transportni sistemi dostignu ekonomske, društvene i ekološke potrebe dok bi se minimizirao njihov nepoželjni uticaj na privredu, društvo i životnu sredinu,
4. Unaprijeđenje održivih modela potrošnje i proizvodnje, opšti je strateški cilj EU u dijelu koji se odnosi na održivu potrošnju i proizvodnju,
5. Opšti cilj u oblasti javnog zdravlja definisan je kao “unaprijeđenje dobrog javnog zdravlja pod jednakim uslovima i unaprijeđenje zdravstvene zaštite,
6. Opšti cilj u oblasti društvene integracije, demografije i migracije podrazumjeva stvaranje inkluzivnog društva uzimajući u obzir solidarnost između i unutar generacija i obezbjeđivanje i porast kvaliteta života građana kao preduslova za dugoročnu dobrobit pojedinca,
7. Globalne aspiracije EU u vezi sa održivim razvojem definisane su ciljevima, koji su grupisani u dio Strategije koji je naslovljen sa „globalno siromaštvo i izazovi održivog razvoja“. Opšti je cilj da se aktivno unaprijedi održivi razvoj i obezbjedi da unutrašnje i spoljne politike EU budu konzistentne sa globalnim održivim razvojem i međunarodnim obavezama.

6. NACIONALNA STRATEGIJA ODRŽIVOG RAZVOJA CRNE GORE

Geografski položaj, klimatske prilike i karakteristike njenog prostora, kao i prirodni resursi i njihov raspored, čine Crnu Goru, po mnogo čemu izuzetnom evropskom državom. Na nešto manje od 14.000 kvadratnih kilometara smještene su izuzetne prirodne vrijednosti, kakve su Bokokotorski zaliv i pješćane plaže južnog dijela jadranske obale, najveće jezero na Balkanu - Skadarsko jezero, kanjon rijeke Tare i planine sjevernog regiona sa često netaknutom prirodom, brojnim ledničkim jezerima i vrhovima od oko 2500 metara nadmorske visine.

Priroda Crne Gore, uključujući bogati biodiverzitet, specifične pejzažne i kulturne vrijednosti, je jedno od njenih najvećih bogatstava. Po broju vrsta po jedinici površine, Crna Gora se ubraja među prve zemlje u Evropi, a ujedno je i dom mnogim endemskim vrstama. Nacionalnim zakonodavstvom je trenutno zaštićeno 7.7% teritorije (4 nacionalna parka i područja sa nižim stepenom zaštite). Značaj i izuzetnost nekih od prirodnih vrijednosti i kulturno istorijskih spomenika u Crnoj Gori prepoznale su i međunarodne organizacije koje sa bave očuvanjem prirodnog i kulturnog nasljeđa. U okviru UNESCO-a (Organizacije za obrazovanje, nauku i kulturu), zaštićeni su basen rijeke Tare (program "Čovjek i biosfera" – MAB - od 1977. godine), Kotorsko-Risanski zaliv i Nacionalni park "Durmitor" (program "Svjetske prirodne i kulturne baštine", od 1979. odnosno od 1980. godine). Od 1995. godine, Skadarsko jezero se nalazi na listi međunarodno značajnih močvarnih područja kao stanište vodenih ptica, saglasno Konvenciji o močvarnim područjima ("Ramsarska konvencija"). Značajni prirodni potencijali i svijest o obavezi njihovog očuvanja bili su izvori i pokretači donošenja "Deklaracije o Crnoj Gori kao ekološkoj državi". Skupština Republike je ovom Deklaracijom iz 1991. godine definisala strateško opredjeljenje da se dalji razvoj Crne Gore odvija u skladu sa principima i zahtjevima održivosti. Takvo opredjeljenje je dalje potvrđeno Ustavom iz 1992. godine, koji kaže da je Crna Gora "demokratska, socijalna i ekološka država", i koji pravo na zdravu životnu sredinu i obavezu njenog čuvanja i unapređenja ustanovljava kao ustavne norme. Potreba dalje operacionalizacije ovih odrednica dovela je 2000. godine do izrade okvirnog strateškog dokumenta "Pravci razvoja Crne Gore kao ekološke države". Na nacionalnom nivou, Nacionalna strategija Crne Gore (NSOR CG) predstavlja korak dalje u nastojanju da se smjernice razvoja zacrtane "Delaracijom o ekološkoj državi" i Ustavom iz 1992. godine sprovedu u praksi. Ona se snažno naslanja i proističe iz "Pravaca razvoja", uz nastojanje da uključi elemente savremenog strateškog planiranja i ostvari čvršću vezu sa međunarodnim procesima. Istovremeno, NSOR CG se snažno oslanja i na "Strategiju razvoja i redukcije siromaštva" i niz sektorskih strateških dokumenata, koja su usvojena u Crnoj Gori. U isto vrijeme, NSOR CG predstavlja i jedan od elemenata implementacije "Meditranske strategije održivog razvoja" (MSOR) na nacionalnom nivou, i priključenje svjetskoj porodici zemalja, koje kroz svoje nacionalne strategije održivog razvoja i/ili strategije upravljanja životnom sredinom, nastoje da doprinesu očuvanju globalne ravnoteže i globalnom razvoju. NSOR CG se zasniva na globalno prihvaćenim principima održivog razvoja, definisanim kroz "Deklaraciju iz Rija" i "Agendu 21", "Deklaraciju i Plan implementacije" iz Johanesburga, kao i na principima "Milenijumske deklaracije" UN (koji su pretočeni u Milenijumske razvojne ciljeve (MRC). U dokumentu "Vizije održivog razvoja Crne Gore", ovi principi su sažeto prikazani na slijedeći način³²:

- Integrisanje pitanja životne sredine u razvojne politike,
- Internalizacija troškova vezanih za životnu sredinu (tj. prevođenje eksternih troškova degradacije životne sredine u interne troškove zagađivača/korisnika) kroz implementaciju principa zagađivač/korisnik plaća,
- Učešće svih društvenih aktera/zainteresovanih strana u donošenju odluka, konsultacije, dijalog i partnerstva,
- Pristup informacijama i pravdi,
- Jednakost među generacijama i jednakost unutar iste generacije (uključujući i rodnu ravnopravnost);
- Princip predostrožnosti, odnosno zahtjev da se očuva prirodna ravnoteža u okolnostima kada nema pouzdanih informacija o određenom problemu,

³² NSOR | Nacionalna strategija održivog razvoja Crne Gore
<http://nsorcg.wordpress.com/>, str. 7. , (29/05/2014)

- Princip supsidijarnosti (hijerarhije, odnosno međuzavisnosti) između lokalnog i globalnog nivoa i
- Pristup uslugama i finansijskim resursima, koji su neophodni za zadovoljavanje osnovnih potreba.

Polazeći od ovih principa, održivi razvoj (kako u Crnoj Gori tako i globalno) podrazumijeva³³:

- Uravnotežen i pravičan ekonomski razvoj, koji se može održati u dužem vremenskom periodu,
- Smanjenje siromaštva, kroz osnaživanje siromašnih i obezbjeđivanje njihovog boljeg pristupa neophodnim uslugama i sredstvima,
- Učešće svih zainteresovanih strana u procesu odlučivanja (centralne i lokalne vlasti, nevladine organizacije, privatni/ poslovni sektor, profesionalne organizacije i sindikat), uz izgradnju dijaloga i povjerenja i uz razvoj društvenog kapitala,
- Pažljivo upravljanje i očuvanje (u najvećoj mogućoj mjeri) neobnovljivih resursa,
- Racionalna/održiva upotreba energije i prirodnih resursa,
- Minimiziranje otpada, efikasno sprječavanje i kontrola zagađenja, i minimiziranje ekoloških rizika,
- Unaprijeđenje sistema obrazovanja i zdravstva i poboljšanja u pogledu ravnopravnosti polova i
- Zaštitu kulturnih identiteta.

Polazeći od vizija održivog razvoja Crne Gore i identifikacije problema i izazova u oblastima zaštite životne sredine i upravljanja prirodnim resursima, ekonomskog i društvenog razvoja, definisani su slijedeći opšti ciljevi NSOR CG³⁴:

1. Ubrzati ekonomski rast i razvoj i smanjiti regionalne razvojne nejednakosti;
2. Smanjiti siromaštvo; obezbijediti jednakost u pristupu uslugama i resursima;
3. Osigurati efikasnu kontrolu i smanjenje zagađenja, i održivo upravljanje prirodnim resursima;
4. Poboljšati sistem upravljanja i učešća javnosti; mobilisati sve aktere, uz izgradnju kapaciteta na svim nivoima;
5. Očuvati kulturnu raznolikost i identitete.

Mediteranski akcioni plan (MAP) i Komisija za održivi razvoj Mediterana (MCSD) označeni su na Samitu u Johaneshburgu kao najrelevantniji program i institucionalni okvir za sprovođenje održivog razvoja u regionu Mediterana. U nastojanju da omogući implementaciju principa održivosti u regionu Mediterana i da prevaziđe probleme sa kojim se nacionalni sistemi suočavaju prilikom integracije pitanja iz oblasti životne sredine i razvoja, MCSD je u periodu poslije 1995. godine, a posebno nakon Samita u Johaneshburgu, intenzivno radila na izradi „Mediteranske strategije održivog razvoja“ (MSOR). Konvencija o zaštiti morske sredine i priobalnog područja Sredozemlja („Barselonska konvencija“) i prateći protokoli iz 1995. godine, nastali izmjenom i dopunom Konvencije iz 1976. godine, predstavljaju pravni okvir za djelovanje MAP-a i MCSD-a, čije je sjedište u Atini. Članice u MAP-u su 21 zemlja Mediterana i Evropska Unija. Crna Gora je obnovila članstvo u institucijama MAP-a u septembru 2003. godine.

---

³³ Ibid. 32, str. 9;

³⁴ Ibid. 32, str. 9;

Na IX sastanku MCSO u Đenovi (juna 2004. godine), ukazano je na potrebu donošenja nacionalnih strategija koje bi zadovoljile principe propisane od strane UN Komisije za održivi razvoj (UN CSD) i koje bi mogle biti implementirane u okviru regionalnih procesa. Crna Gora je, kao nova članica u MAP-u i jedna od najmanjih zemalja u Mediteranu, uz još sedam zemalja, odabrana za učešće u početnoj fazi izrade nacionalnih strategija u okviru procesa implementacije MSOR-a.

Završni predlog MSOR odobren je na X sastanku MCSO-a juna 2005. u Atini, a Strategija je usvojena na XIV redovnom sastanku strana ugovornica „Barselonske konvencije“, održanom od 8. do 11. novembra 2005. godine u Portorožu u Sloveniji. Četiri glavna cilja MSOR su³⁵:

1. Doprinos ekonomskom razvoju kroz unapređenje dobara specifičnih za Mediteran,
2. Smanjenje socijalnih razlika kroz implementaciju Milenijumskih ciljeva i jačanje kulturnih identiteta,
3. Mijenjanje neodrživih obrazaca u proizvodnji i potrošnji i osiguravanje održivog upravljanja prirodnim resursima,
4. Poboljšanje upravljanja na lokalnom, nacionalnom i regionalnom nivou.

Iako su izloženi brojnim pritiscima, biodiverzitet i ostale prirodne i pejzažne vrijednosti Crne Gore su u značajnoj mjeri očuvani. Najznačajniji pritisci na ove vrijednosti uključuju (direktno) iskorišćavanje prirodnih resursa, intenzivan i neuravnotežen razvoj određenih sektora (kao što su turizam i urbanizacija), konverziju prirodnih staništa u poluprirodna i vještačka, zagađenje (otpadne vode i čvrsti otpad) i slično. Poseban izazov predstavljaju pritisci u području Skadarskog jezera i Durmitora na koje treba dati adekvatan odgovor kroz efikasniju zaštitu u odgovarajućim zonama i uspostavljanje održivog razvoja na nivou lokalnih zajednica koje gravitiraju u nacionalnim parkovima. Pored toga, značajni izazovi su vezani i za zaštitu biodiverziteta, prirode i pejzaža kod mora i obalnog područja. Odgovore na ove izazove treba tražiti u zaštiti posebno vrijednih staništa i integralnom upravljanju cijelim područjem.

Poseban izazov u zaštiti biodiverziteta i prirodnih vrijednosti predstavlja razrješavanje konflikata između očuvanja prirode i razvoja. Da bi razvojne odluke bile održive (gledano na dugi rok), neophodno je u razrješavanje tih konflikata uključiti mehanizme kojima se procjenjuju uticaji na biodiverzitet. Drugim riječima, potrebno je osigurati visok stepen integracije saznanja o biodiverzitetu i prirodnim vrijednostima u sektorske planove, programe i strategije, a u slučaju nepouzdanih ili nedovoljnih informacija treba primijenjivati „princip predostrožnosti“. Generalna preporuka NSOR CG je da prostorno lociranje velikih razvojnih kapaciteta i projekata (kao što su krupna infrastruktura – putevi, vodovodi, cjevovodi, željezničke pruge, zatim deponije za otpad, akumulacije vode i drugo) ne smije biti u koliziji sa očuvanjem integriteta zaštićenih područja prirode, posebno onih koja imaju međunarodni značaj.

Prioritetni zadaci NSOR su³⁶:

- a. povećati nacionalno zaštićena područja prirode i zaštititi obalno područje, a pri identifikaciji zaštićenih područja prirode koristiti evropske tioplogizacije staništa značajnih za zaštitu (EMERALD, Natura 2000), vodeći računa da se obuhvate svi reprezentativni ekosistemi;
- b. uspostaviti efikasan sistem upravljanja zaštićenim područjima prirode; i

---

³⁵ Ibid. 32, str. 11;

³⁶ Ibid. 32, str. 28;

- c. unaprijediti zakonski okvir za zaštitu biodiverziteta; jačati kadrovske kapacitete i izgraditi djelotvoran sistem za monitoring biodiverziteta.

Radi ostvarivanja ovih zadataka, potrebno je preduzeti niz akcija, uključujući definisanje mreže zaštićenih područja i stavljanje pod režim zaštite novih ekosistema (konkretne lokacije date su u akcionom planu), formiranje upravljača za sva zaštićena područja prirode, donošenje novih planova upravljanja i dosljedno sprovođenje postojećih (uz jačanje kapaciteta nadležnih institucija), donošenje i sprovođenje Nacionalne strategije, izmjenu relevantnih propisa i usaglašavanje sa EU zakonodavstvom, implementaciju prioriteta iz SAP BIO izvještaja, i uspostavljanje adekvatnog programa monitoringa.

Zahvaljujući velikoj količini padavina i relativno dobroj očuvanosti vodnih resursa, Crna Gora raspolaže kvalitetnim i obilnim podzemnim i površinskim vodama (za razliku od većeg dijela mediteranske regije gdje je izražen nedostatak vode). Bogatstvo i kvalitet vodnih resursa predstavljaju jednu od najznačajnijih komparativnih prednosti Crne Gore. Očuvanje kvaliteta i integriteta vodnih resursa je značajan izazov, posebno imajući u vidu činjenicu da zagađenja voda i neadekvatni vodozahvati u karstnim područjima kakvo je Crna Gora mogu prouzrokovati trajne i nesagledive posljedice. Poseban izazov predstavlja i usklađivanje sa zahtjevima EU, odnosno "Okvirne direktive o vodama" (WFD) i stvarnje uslova za njeno sprovođenje u Crnoj Gori. Osnovni cilj ove Direktive je uspostavljanje adekvatnog okvira, koji bi obezbijedio zaštitu, unaprijeđenje i spriječavanje dalje degradacije svih vodnih resursa. Taj okvir je integralno upravljanje rječnim basenima, koje između ostalog podrazumijeva uspostavljanje efikasnih mehanizama za razrješavanje potencijalno konfliktnih vidova korišćenja voda uz balansiranje interesa svih aktera u rječnom basenu. Uvođenje ovog koncepta upravljanja vodnim resursima u Crnoj Gori je od izuzetnog značaja za održivi razvoj, imajući u vidu činjenicu da na primjer iskorišćavanje vodotoka za proizvodnju električne energije (posebno velike akumulacije) značajno utiče na hidrologiju i druge karakteristike rječnog basena, i može biti u suprotnosti sa drugim potencijalnim upotrebama vodnih resursa. Još jedan značajan izazov je adekvatna primjena strateške i procjene uticaja na životnu sredinu (SEA i EIA), u slučajevima kada se planiraju veliki zahvati (koji pogotovo u tranzicionom periodu mogu biti motivisani i težnjom ostvarivanja brzog profita na uštrb prirodnih resursa), posebno na međudržavnim vodotocima.

Sa stanovišta održivog razvoja veoma je važno da se postojeća zagađenja voda (usljed niskog stepena tretmana otpadnih voda i industrije, neadekvatnog odlaganja otpada) efikasno kontrolišu i smanje, te da se ostvare značajna poboljšanja vezano za postojeće (i potencijalne) neodržive obrasce upotrebe voda i resursa iz vodotoka. U tom smislu, definisani su i prioritenti NSOR zadaci³⁷:

- a) obezbjeđivanje dovoljne količine ispravne vode za piće i
- b) uvođenje integralnog upravljanja slivnim područjima, uz neophodne pravne i institucionalne promjene i unapređenje kontrole kvaliteta i monitoringa voda.

Da bi se ovi zadaci ostvarili, neophodno je sprovesti niz kratkoročnih i srednjoročnih mjera. Kod prvog zadatka, te mjere uključuju potpuniju zaštitu i adekvatnu kontrolu sadašnjih i potencijalnih vodoizvorišta, poboljšanja u vodosnabdijevanju ruralnih područja (uključujući pripremu planova i stvaranje uslova za bolje upravljanje seoskim vodovodima), bolje održavanje vodovoda, smanjenje gubitaka i zaustavljanje nenamjenskog korišćenja pitke vode,

---

³⁷ Ibid. 32, str. 30;

uvođenje sistema naplate vode na bazi pokrivača troškova, izgradnju sistema za vodosnabdijevanje Primorskog regiona i korišćenje potencijala za flaširanje voda. Kod drugog zadatka, mjere su: donošenje novog Zakona o vodama i usaglašavanje zakonske regulative sa Direktivama EU, potpisivanje i ratifikacija međunarodnih konvencija (Helsinki, Štokholm i dr.), jačanje kapaciteta za sprovođenje integralnog upravljanja slivnim područjima, priprema i sprovođenje GEF projekata za Taru i Lima i Skadarsko jezero, realizacija prioriternih projekata predviđenih Master planovima za otpadne vode, itd.

Stepen zagađenosti vazduha mjeri se u 16 naselja u Crnoj Gori na 36 mjernih mjesta. Sve mjerne stanice za praćenje kvaliteta vazduha locirane su u gradovima, za razliku od mnogih evropskih zemlja, gdje je od 20% do 70% stanica locirano van gradova. Glavni faktori pogoršanja kvaliteta vazduha su antropogeni činioci: saobraćaj, industrija, poljoprivreda, termo-energetika i komunalne djelatnosti. Od prirodnih činilaca - pojava termičkih inverzija u kraškim poljima (Cetinjsko i Nikšićko) i kotlinama (Pljevaljska, Beranska i Bjelopoljska) onemogućava provjetravanje i eliminaciju zagađujućih materija.

Prioritetni NSOR zadatak je očuvanje, i ako je moguće poboljšanje kvaliteta vazduha, naročito u urbanim područjima, a mjere koje treba sprovesti radi ostvarivanja ovog zadatka uključuju³⁸:

- a. usklađivanje nacionalnih propisa sa EU direktivama iz oblasti kvaliteta vazduha,
- b. ratifikaciju relevantnih pratećih protokola "Konvencije o dalekosežnom prekograničnom zagađenju vazduha",
- c. izradu dugoročne strategije i akcionog plana za upravljanje kvalitetom vazduha,
- d. postepeno ukidanje korišćenja olovnog benzina i smanjenje sadržaja sumpora u dizel gorivu i nafti,
- e. uspostavljanje nacionalne mrežu za praćenje kvaliteta vazduha u skladu sa EU standardima. itd.

Zemljište predstavlja jedan od najvažnijih prirodnih resursa. Proces njegovog obrazovanja je veoma spor i praktično nemjerljiv u relacijama ljudskog vijeka, dok proces degradacije i uništenja pedološkog pokrivača može da se odvija u vrlo kratkom vremenskom roku.

Uništenje kvalitetnog površinskog sloja zemljišta odvija se kroz niz ljudskih djelatnosti koje uključuju³⁹:

- a. eksploataciju pijeska i šljunka na više mjesta u rijekama i kraškim poljima;
- b. eksploataciju čvrstih mineralnih sirovina – boksita, uglja, kamena, cinka i olova;
- c. preradu mineralnih i ostalih sirovina u industrijskim postrojenjima; itd.

Prioritetni NSOR zadatak je unapređenje upravljanja zemljišnim resursom i prevencija uzroka degradacije i oštećenja zemljišta. Mjere i aktivnosti koje treba sprovesti radi ostvarivanja ovog zadatka su⁴⁰:

- a. poboljšanje monitoringa i izrada karata o sadržaju opasnih i štetnih materija u zemljištu;

---

³⁸ Ibid. 32, str. 31;

³⁹ Ibid. 32, str. 32;

⁴⁰ Ibid. 32, str. 32;

- b. spriječavanje odnosno svođenje na najmanju moguću mjeru nenamjenskog korišćenja poljoprivrednog zemljišta;
- c. ratifikacija UN Konvencije o borbi protiv dezertifikacije (UN CCD) i sprovođenje mjera predviđenih ovom Konvencijom;
- d. uvođenje sistema kontrole plodnosti zemljišta i racionalne upotrebe đubriva na obradivim površinama što većeg broja domaćinstva;
- e. postepena rekultivacija oštećenog zemljišta (prioritet pljevaljskom regionu) i
- f. kartiranje erozije prema oblicima i stepenu izraženosti, i razrada mjera za zaštitu i uređenje erodiranih površina.

Od ukupne površine Republike Crne Gore (1.381.000 ha) na šume i šumsko zemljište otpada 743.609 ha ili 54%, pri čemu šume pokrivaju 620.872 ha ili 45% ukupne teritorije. Šume imaju izuzetan značaj kako za očuvanje prirodne ravnoteže, biodiverziteta i kvaliteta životne sredine, tako i za ekonomski razvoj, pogotovo u sjevernom, nerazvijenom regionu. Istovremeno, šumski ekosistemi su izloženi višestrukim pritiscima koji prijete da dovedu do neodrživog korišćenja, prije svega kroz nekontrolisane, neplanske aktivnosti i prekomjernu eksploataciju prirodnih resursa.

Održivi način korišćenja šuma i šumskog zemljišta predstavlja put za razrješavanja konflikata između zahtjeva za zaštitom šuma na jednoj, odnosno njihove eksploatacije na drugoj strani. U skladu sa ciljevima održivog gazdovanja, šume će se održavati i u slučaju potrebe uvećavati zbog ekonomske koristi (funkcija koristi) i zbog značaja koji imaju za životnu sredinu (funkcija zaštite i rekreacije, u okviru koje su posebno važni doprinos trajnom očuvanju ravnoteže u prirodi, pozitivan uticaj na klimu, prečišćavanje vazduha, očuvanje vodnog režima, plodnosti zemljišta i životinjskog i biljnog svijeta, očuvanje izgleda područja, doprinos poljoprivredi i očuvanju infrastrukture, i potencijal za odmor i rekreaciju). Održivo gazdovanje šumama ujedno obezbjeđuje i najveću moguću korist od šuma za današnje društvo i buduće generacije, s obzirom da je zasnovano na principima održivosti i ekonomičnosti i na konceptu ekološke šumarske privrede (što podrazumijeva osiguravanje trajnog izvršavanja funkcija šuma imajući u vidu dugoročne periode podizanja). Održivo korišćenje šuma i svih šumskih resursa nije moguće bez racionalnog korišćenja zemljišta i vodnih resursa kao ni bez pravedne podjele koristi koje se ostvaruju upotrebom ovih prirodnih resursa.

Prioritetni NSOR zadaci u oblasti upravljanja šumskim ekosistemima su dobijanje sertifikata o održivom šumarstvu (po Forest Stewardship Council ili FSC metodologiji), i obnavljanje i sanacija degradiranih šuma⁴¹. U cilju poboljšanja upravljanja i dobijanja sertifikata o održivom šumarstvu, prioritetne mjere su donošenje Nacionalne politike šumarstva Crne Gore i relevantnih zakonskih propisa, nacionalna inventura šuma, uvođenje geografskog informacionog sistema, poboljšanje planiranja, uspostavljanje pouzdanog sistema praćenja i kontrole sprovođenja planova i gazdovanja u šumarstvu i lovstvu, unapređenje proizvodnje sjemena i sadnog materijala od autohtonih genetskih resursa, revitalizacija rasadnika za proizvodnju brzorastućih vrsta, praćenje zdravstvenog stanja šuma i slično. Tu su takođe i mjere za uspostavljanje sistema protivpožarne zaštite (video nadzor), poboljšanje tehnika za eksploataciju komercijalnih šuma, rekonstrukcija i izgradnja šumskih puteva, te poboljšanje gazdovanja zaštitnim područjima. Obnavljanjem i sanacijom degradiranih šuma, spriječiće se procesi degradacije zemljišta i ostvariti pozitivan uticaj na vodne resurse i izgled predjela/ambijentalne vrijednosti.

---

⁴¹ Ibid. 24, str. 34;

Sistem prostornog planiranja u Crnoj Gori zasniva se na hijerarhiji planova - od prostornog plana Republike kao plana najvišeg reda, preko prostornih planova područja posebne namjene (kakva su nacionalni parkovi i područje morskog dobra) i opština, pa sve do generalnih i detaljnih urbanističkih planova⁴².

Prioritetni zadaci NSOR CG u oblasti prostornog planiranja su⁴³:

- a. donošenje novih i ažuriranje postojećih prostornih planova na svim nivoima i integracija zahtjeva održivosti u prostorno plansku dokumentaciju i
- b. zaštita prirodnog i kulturnog pejzaža.

Mjere koje obezbjeđuju ostvarenje ovih zadataka su: donošenje PP Republike (uz sprovođenje strateške procjene uticaja) i usvajanje Prostornog plana područja posebne namjene - Morskog dobra, donošenje prostornih, generalnih i detaljnih urbanističkih planova na lokalnom nivou (posebno u primorskim i opštinama na čijoj se teritoriji nalaze nacionalni parkovi), rad na razvoju kapaciteta (posebno na lokalnom nivou i u opštinama na sjeveru Republike) i formiranju institucija koje mogu doprinijeti razvoju kapaciteta i osigurati adekvatno učešće javnosti, sprovođenje niza aktivnosti da bi se osigurao visok stepen poštovanja planske dokumentacije, a sa tim je povezano i uspostavljanje integralnog informacionog sistema (katastar, prostorno planiranje, urbanizam, infrastruktura)⁴⁴.

Turizam, pomorska privreda i u nešto manjoj mjeri poljoprivreda i ribarstvo, kao i iskorišćavanje mineralnih sirovina (pijesak i kamen; ispitivanje rezervi nafte i prirodnog gasa) predstavljaju glavne privredne aktivnosti u Primorskom regionu. U proteklom periodu, ove aktivnosti su u većoj ili manjoj mjeri neodrživo eksploatisale neobnovljive prirodne resurse obalnog područja (prije svega prostor i pejzažne vrijednosti). Danas se može reći da je prostor na obali, kao jedinstvena i specifična vrijednost Crne Gore, u velikoj mjeri "potrošen" za razne privredne i druge ljudske aktivnosti, budući da je pretrpio značajnu izmjenu prirodnih i pejzažnih vrijednosti⁴⁵.

Veoma značajan izvor pritiska na resurse i kvalitet životne sredine mora i obalnog područja su pitanje tretmana otpada i otpadnih voda, luke i druga infrastruktura pomorske privreda i u nešto manjoj mjeri ribarstvo, marikultura, poljoprivreda i industrija.

Prioritetni zadaci NSOR su⁴⁶:

- a. uvođenje integralnog upravljanja obalnim područjem i
- b. smanjenje izvora zagađenja mora i obalnog područja.

Da bi se postigao uspjeh u ostvarivanju ovih zadataka, potrebno je definisati granicu obalnog područja (i prepoznati obalno područje u PP Republike) i liniju iza koje nema gradnje. Dalje, neophodno je raditi na implementaciji „Barsebonske“, „MARPOL“ i ostalih relevantnih konvencija i pratećih protokola, te razviti i implementirati niz strateških dokumenata i akcionih planova (uključujući Nacionalnu strategiju upravljanja obalnim područjem, CAMP Montenegro, Nacionalni plan intervencija kod incidentnog zagađenja mora sa brodova, Nacionalni akcioni plan za suzbijanje zagađenja sa kopna i druge).

---

⁴² Ibid. 32, str. 35;

⁴³ Ibid. 32, str. 36;

⁴⁴ Ibid. 32, str. 36;

⁴⁵ Ibid. 32, str. 37;

⁴⁶ Ibid. 32, str. 38;

Paralelno sa tim, neophodno je izvršiti niz zakonskih i institucionalnih promjena, osigurati jasnu podjelu nadležnosti i dobru vertikalnu i horizontalnu koordinaciju među nadležnim institucijama (sa ciljem efikasne kontrole i sprovođenja propisa). Radi praćenja stanja mora i obalnog područja, potrebno je obezbjediti sveobuhvatni, kontinuirani i integralni monitoring okeanografskih, fizičko-hemijskih, bioloških i drugih parametara i voditi integralnu bazu podataka o moru i obalnom području.

Zbog malog obima svoje ekonomije i značajnog udijela hidro izvora u ukupnoj domaćoj proizvodnji električne energije, Crna Gora ne emituje značajane količine gasova koji stvaraju efekat staklene bašte i utiču na klimatske promjene. Ipak, kao energetski intenzivna ekonomija (a samim tim i kao ekonomija koja ima visok intenzitet emisija) Crna Gora ima obavezu i mogućnost da dâ doprinos ublažavanju jednog od najznačajnijih globalnih problema životne sredine. Na drugoj strani, Crna Gora može dugoročno gledano trpjeti značajne posljedice od klimatskih promjena. Moguće oblasti uticaja tiču se podizanja nivoa mora, povećanja temperature i promjena u poljoprivredi i hidrološkom režimu, negativnih uticaja na planinska područja i slično. Pored klimatskih promjena, još jedan globalni problem – tanjenje ozonskog omotača – predstavlja oblast u kojoj je neophodno sprovođenje određenih aktivnosti, kako bi se dao doprinos ukupnim nastojanjima da se ovaj problem kontroliše i smanji⁴⁷.

Prioritetni zadatak NSOR CG za ovu oblast je ispunjavanje preuzetih obaveza po međunarodnim konvencijama vezano za klimatske promjene, i smanjenje upotrebe supstanci koje oštećuju ozonski omotač. Mjere realizacije ovog zadatka uključuju “Nacionalnu komunikaciju o klimatskim promjenama (koja sadrži inventar gasova staklene bašte, plan za smanjenje emisija i program za ublažavanje posljedica), ratifikaciju Kjoto protokola i sprovođenje programa postepenog izbacivanja iz upotrebe supstanci koje oštećuju ozonski omotač.

7. ODRŽIVI RAZVOJ – ZAHTJEVI U ODNOSU NA ŽIVOTNU SREDINU I PRIRODNE RESURSE

Zaštita životne sredine – ekološka dimenzija održivog razvoja – podrazumijeva sticanje takvog znanja, koje bi omogućilo da se prednosti zdrave životne sredine cijene, održavaju i razvijaju. Održivi razvoj pretvara zaštitu životne sredine u ideje, koje ljudi razumiju i koje mogu uspješno realizovati. To podrazumijeva promjenu, koja ide od „dezorganizovanog” odnosa prema životnoj sredini ka održivom razvoju, koji uključuje brigu za očuvanje kvaliteta vazduha, vode i kvaliteta zemljišta, zaštitu divljih staništa i efikasnije korišćenje i ponovnu upotrebu prirodnih resursa i energije. Između pojmova održivog razvoja i zaštite životne sredine postoji neraskidiva povezanost. Sprovođenje mjera i aktivnosti na zaštiti životne sredine je u funkciji održivog razvoja, jer se time obezbeđuju čisti vazduh, voda i zemljište, koji su bitni, kako za sadašnje, tako i generacije koje dolaze. Niz pristupa zaštiti životne sredine (kao što su ponovna upotreba i recikliranje) čuvaju resurse za buduće naraštaje.⁴⁸

---

⁴⁷ Ibid. 32, str. 39;

⁴⁸ Ibid. 2, str. 22;

Zaštita životne sredine i prirodnih resursa, kao funkcija održivog razvoja, odlikuje se sljedećim načelima⁴⁹:

a. Načelo preventivnosti

Radi izbjegavanja rizika ili opasnosti po okolinu, pri planiranju ili izvođenju nekog zahvata treba primijeniti sve prethodne mjere zaštite okoline. Zahvat u okolini treba biti planiran i izveden tako da je što manje onečišćava, a da se pritom vodi računa o racionalnom korištenju prirodnih izvora i energije. Pri izvođenju zahvata treba nastojati koristiti isprobana, dobra iskustva, upotrebljavati raspoložive proizvode, opremu, uređaje i primjenjivati proizvodne postupke, najpovoljnije po okolinu. Kada prijeti opasnost od stvarne i nepopravljive štete za okolinu, ne smije se odlagati preduzimanje nužnih zaštitnih mjera, pa ni u slučaju kad ta opasnost nije u cijelosti naučno istražena.

b. Načelo predostrožnosti

Ljudi su dužni preduzimati mjere predostrožnosti da spriječe štetne posljedice po životnu sredinu. Načelo predostrožnosti glasi: "Ako sumnjate, s razlogom da se nešto loše može dogoditi, dužni ste to pokušati spriječiti." Ovo načelo treba imati u vidu prilikom upotrebe nove tehnologije, procesa, hemikalija ili početka neke aktivnosti u prirodi.

c. Načelo cjelovitosti

Pri donošenju strategije, programa, planova intervencije i propisa o zaštiti okoline, te izdavanju dozvola, saglasnosti, odobrenja i sprovođenju finansijske politike, nadzora kao i drugih mjera zaštite okoline, neophodno je zajedničko djelovanje i saradnja tijela državne uprave i jedinica lokalne samouprave i uprave, koja za cjelovito i ravnomjerno postizanje ciljeva zaštite okoline osiguravaju način i uslove zajedničkog djelovanja građana i institucija.

d. Načelo poštovanja pravila

Kod donošenja odluke o zahvatu u okolini i za vrijeme izvođenja zahvata mora se postupati u skladu sa zakonom i drugim propisima, te preduzimati sve mjere, koje osiguravaju prava čovjeka na zdravu i čistu okolinu.

e. Načelo očuvanja vrijednosti prirodnih izvora i biološke raznolikosti

Ne smije se umanjivati vrijednost prirodnih izvora, vode, mora, vazduha, zemljišta, šuma i drugih prirodnih bogatstava. Prirodne izvore treba nastojati očuvati na nivou kvaliteta, koji nije štetan za čovjeka, biljni i životinjski svijet. Zemljište treba koristiti razumno i očuvati njegovu produktivnost, a nepovoljne učinke na zemljište izbjegavati u najvećoj mogućoj mjeri. Treba izbjegavati svaki zahvat, koji ima štetan učinak na biološku raznolikost i očuvati prirodni genetski sklad i sklad prirodnih zajednica, živih organizama i neživih materija.

---

⁴⁹ Načela zaštite okoliša | WinACon
<http://winacon.hr/nacela-zastite-okolisa/>, str. 1., (12/07/2014)

f. Načelo zamjene ili nadomještanja drugim zahvatom

Zahvat, koji bi mogao nepovoljno uticati na okolinu treba nastojati zamijeniti zahvatom, koji predstavlja bitno manji rizik ili opasnost, pa i u slučaju kad su troškovi takvog zahvata veći od vrijednosti koje treba zaštititi. Pri korišćenju proizvoda, uređaja i opreme i primijenjenih proizvodnih postupaka, zagađenje okoline treba ograničavati na izvoru nastanka. Materije koje se mogu ponovno upotrijebiti, ili koje su biološki razgradive, trebaju imati prednost pri upotrebi, pa i u slučaju većih troškova, ako su ti troškovi srazmjerni vrijednostima koje treba zaštititi. Upotrebi hemikalija i ostalih materija koje razgradnjom postaju neškodljive treba dati prednost nad drugim materijama, ako pri tome nema rizika ili opasnosti po životnu sredinu.

g. Načelo plaćanja troškova zagađivanja

Zagađivač snosi troškove nastale zagađivanjem okoline. Ovi troškovi obuhvataju troškove nastale u vezi s zagađivanjem okoline, troškove sanacije i pravične naknade štete.

h. Načelo javnosti i sudjelovanja

Građani imaju pravo na pravovremeno obavještanje o zagađivanju okoline, o preduzetim mjerama i, s tim u vezi, na slobodan pristup podacima o stanju okoline.

Osnovni ciljevi zaštite prirodne sredine, u ostvarivanju uslova za održivi razvoj su⁵⁰: trajno očuvanje izvornosti, biološke raznolikosti prirodnih zajednica, ekološke stabilnosti, kvaliteta žive i nežive prirode i racionalno korišćenje prirode i njenih dobara, unaprijeđenje stanja okoline i osiguravanje boljih uslova života. Ovi ciljevi održivog razvoja postižu se: predviđanjem, praćenjem, spriječavanjem, ograničavanjem i uklanjanjem nepovoljnih uticaja na okolinu, zaštitom i uređenjem izuzetno vrijednih dijelova okoline, sprečavanjem rizika i opasnosti po okolinu, podsticanjem korišćenja obnovljivih prirodnih izvora i energije, podsticanjem upotrebe proizvoda i korišćenja proizvodnih postupaka najpovoljnijih za okolinu, ujednačenim odnosom zaštite okoline i privrednog razvoja, spriječavanjem zahvata koji ugrožavaju okolinu, sanacijom njenih oštećenih dijelova, razvijanjem svijesti o potrebi zaštite prirode u vaspitnom i obrazovnom procesu i sprovođenjem zaštite prirode, donošenjem pravnih propisa o zaštiti okoline i obavještanjem javnosti o stanju i njenim učestvovanjem u očuvanju zdrave životne sredine.

Zaštitom životne sredine obezbjeđuje se cjelovito očuvanje kvaliteta životne sredine, očuvanje biološke i pejzažne raznovrsnosti, racionalno korišćenje prirodnih dobara i energije na najpovoljniji način za životnu sredinu, kao osnovni uslov zdravog i održivog razvoja.

---

⁵⁰ ZAKON O ŽIVOTNOJ SREDINI (Objavljen u "Sl. Listu RCG" br. 12/96 - Vlada Crne Gore)
<http://www.gov.me/biblioteka/1110282734.pdf>, str. 1. , (12/07/2014)

Integrirano upravljanje zaštite životne sredine sprovodi se na način da se obezbijedi održivi razvoj u skladu sa zakonom i posebnim propisima. Zaštita životne sredine sprovodi se u cilju⁵¹:

1. zaštite života i zdravlja ljudi;
2. zaštite biljnog i životinjskog svijeta, biološke i pejzažne raznovrsnosti, kao i očuvanja ekološke stabilnosti;
3. zaštite i poboljšanja kvaliteta pojedinih segmenata životne sredine;
4. zaštite ozonskog omotača i ublažavanje klimatskih promjena;
5. zaštite i obnavljanja kulturnih i estetskih vrijednosti pejzaža;
6. sprječavanja i smanjenja zagađenja životne sredine;
7. održivog korišćenja prirodnih resursa;
8. racionalnog korišćenja energije i podsticanja upotrebe obnovljivih izvora energije;
9. uklanjanja posljedica zagađenja životne sredine;
10. poboljšanja narušene prirodne ravnoteže i ponovno uspostavljanje njenih regenerativnih sposobnosti;
11. ostvarenja održive proizvodnje i potrošnje;
12. smanjenja korišćenja i supstitucije hemikalija koje sa svojim opasnim i štetnim karakteristikama mogu ugroziti životnu sredinu i zdravlje ljudi;
13. održivog korišćenja prirodnih dobara, bez većeg oštećenja i ugrožavanja životne sredine;
14. unaprijeđenja stanja životne sredine i obezbjeđivanje zdrave životne sredine.

U kontekstu očuvanja životne sredine i prirodnih resursa održivost se može sagledati kao: zahtjev da se sačuva fizički inventar prirode, zahtjev da se sačuvaju funkcije postojećeg inventara prirode (ekosfere), zahtjev da se obezbijede osnovne potrebe za naredne generacije, te zahtjev da se proaktivno radi i vodi računa o potrebama budućih naraštaja. Održivi razvoj se, u prvom redu, zasniva na konceptu čistije proizvodnje, koji obuhvata nove metode, koje treba da su čistije, da koriste mnogo manje energije i da ne proizvode štetne nus-proizvode. Cilj ovog pristupa je da zadovolji ljudske potrebe bez ugrožavanja života ljudi ili celovitosti ekosistema od kojih zavisi čovječanstvo. Čistija proizvodnja je, ujedno, i preventivni pristup. Glavni cilj čistije proizvodnje je prevencija ili smanjenje nastanka otpada, kao i efikasnija upotrebe energije i resursa. Da bi se ovo postiglo, potrebno je usvojiti nove tehnologije i tehnike, zajedno sa novim vrijednostima i načinima zadovoljavanja potreba čovječanstva. U suštini, pod čistijom proizvodnjom podrazumijeva se⁵²:

- smanjenje količine proizvedenog otpada ili potpuno odsustvo otpada u proizvodnji;
- efikasnija upotreba energije i resursa;
- proizvodnja ekološki prihvatljivih proizvoda i pružanja usluga i
- postizanje manje količine proizvedenog otpada, nižih cijena i većeg profita.

Savremenom čovjeku je praktično nemoguće da izbjegne uticaj na životnu sredinu, ali se taj uticaj može svesti na najmanju moguću mjeru uz pridržavanje određenih principa, koji čine politiku održivog razvoja. Pridržavanje ovih principa omogućava razvoj ljudskog društva uz očuvanje životne sredine. U te principe, prije svega, spadaju⁵³: integrisanost, predostrožnost, obnovljivost resursa i preventivno delovanje.

---

⁵¹ Prof. dr Olivera Novitović, Dragiša Randić, Aleksandar Novitović, Zaštita životne sredine, Visoka poslovno-tehnička škola, Užice, 2009. ,str. 14. <http://bs.scribd.com/doc/29319791/Zastita-zivotne-sredine> (12/07/2014)

⁵² ibid. 2, str. 23.

⁵³ Ibid. 2, str. 26.

Integrisanost je princip održivog razvoja, koji se, prije svega, odnosi na donošenje političkih odluka u svim segmentima odlučivanja. Odlučivanje se može razmatrati na tri nivoa primjene, odnosno na nivou: društva, privrede i proizvoda. Na nivou društva značajnu komponentu u odlučivanju predstavlja uključivanje (integriranje) cjelokupnog stanovništva u brigu o životnoj sredini. To se postiže razvijanjem javne svijesti o problemima životne sredine i konkretnim rješenjima tih problema, to jest edukacijom stanovništva u tom domenu – od brige o kućnom otpadu do brige o izduvnim gasovima automobila. Na nivou privrede primjena principa integrisanosti obično podrazumjeva uvođenje pravnih obaveza privrednim subjektima da odgovorno upravljaju otpadom i emisijama (u atmosferu, vodu i zemljište) i stvaranje integrirane mreže punktova za rješavanje problema otpada. U tom kontekstu je i propisano obilježavanje proizvoda, naročito u vezi sa sadržajem štetnih supstanci. O otpadu se vodi računa već tokom proizvodnje (na samom izvoru), a ne samo po isteku korišćenja proizvoda, što je dugo bila uobičajena praksa. Na nivou proizvoda princip integrisanosti je često inkorporiran posredno. Osnovna logika ovog nivoa brige o sredini je da se, prilikom definisanja proizvoda, unaprijed (preventivno) definiše i njegov uticaj na životnu sredinu, i to integralno – od proizvodnje (i resursa koji se za proizvodnju koriste) do otpada, koji se stvara prilikom proizvodnje, transporta i korišćenja. Praktični oblici ovog principa uključuju i usmjeravanje pažnje na proizvod, odnosno grupisanje proizvoda u domenu rješavanja otpada, ali, isto tako, i jasnu deklaraciju o utrošenoj energiji za njegovu proizvodnju.

Princip predostrožnosti podstiče političke aktere da donose odluke u oblasti zaštite životne sredine i u situacijama kada ne postoje nedvosmisleni naučni dokazi o štetnosti ili razmerama štetnog delovanja neke aktivnosti na ljude ili ekosisteme. To znači da ponekad prednost treba dati principu predostrožnosti umesto preovlađujućem principu poznatom kao „čekaj i vidi”. Legislativa o genetski modifikovanim organizmima (GMO) predstavlja noviji primjer primene principa predostrožnosti. Zapravo, cijela GMO legislativa je i stvorena zbog činjenice da nauci nije poznat uticaj novostvorenih (genetički modifikovanih) vrsta na biodiverzitet (raznovrsnost) srodnih vrsta, kao ni sa tim povezan opšti uticaj na životnu sredinu.

Princip obnovljivosti resursa se zapravo često svodi na očuvanje (konzervaciju) prirodnog fonda nekog resursa, bilo da je riječ o energiji ili sirovini. Ovaj princip je sadržan u velikom broju aktivnosti – od povećanja efikasnosti, odnosno iskorišćenja resursa, do povećanja ušteda smanjenjem gubitaka ili, recimo, povećanja reciklabilnosti.

Princip preventivnog djelovanja je zapravo univerzalna tehnika za sprovođenje svih principa održivosti, a zapravo je zastupljen u cjelokupnoj politici Evropske unije u oblasti zaštite životne sredine. Preventivno delovanje je glavni metod i pristup u integraciji politike životne sredine u druge politike i odlučivanje. Čitav sistem integrisanog rešavanja problema otpada je rezultat primjene upravo ovog principa. Osim toga, integrirana politika proizvoda (IPP) je jedan od novijih primera preventivnog delovanja.

Sastavni djelovi životne sredine su: vazduh, voda, more, zemljište, biljni i životinjski svijet, te zemljina kora. Oni moraju biti zaštićeni od zagađenja pojedinačno i u okviru ostalih sastavnih djelova okoline, uzimajući u obzir njihove međusobne odnose i međusobne uticaje. Zaštita od onečišćenja i očuvanje pojedinih sastavnih djelova životne sredine uređuju se zakonom, posebnim zakonima i propisima donesenim na temelju tih zakona a uključuju⁵⁴: zaštitu

---

⁵⁴ Sastavnice okoliša i utjecaji opterećenja - Zastita.eu
<http://www.zastita.eu/zastita-okolisa/item/250-sastavnice-okolisa-i-utjecaji-opterecenja.ht...>, str. 1., (12/07/2014)

zemljišta i zemljine kamene kore, zaštitu šumskog područja, zaštitu zraka, voda, mora i obalnog područja, zaštitu prirode, zaštitu od štetnog uticaja genetski modifikovanih organizama, zaštitu od buke, zaštitu od jonizirajućih zračenja i nuklearnu sigurnost, zaštitu od štetnog uticaja hemikalija, od svjetlosnog onečišćenja, te upravljanje otpadom.

Zaštita zemljišta obuhvata očuvanje zdravlja i funkcija zemljišta, spriječavanje oštećenja zemljišta, praćenje stanja i promjena kvaliteta zemljišta, te saniranje i obnavljanje oštećenih lokacija. Onečišćenje, odnosno oštećenje zemljišta smatra se štetnim uticajem na okolinu, a utvrđivanje prihvatljivih graničnih vrijednosti kvaliteta zemljišta sprovodi se na temelju posebnih propisa.

Zaštita zemljine kamene kore obuhvata održivo iskorištavanje mineralnih sirovina, održivo korištenje prirodne raznolikosti i zaštitu geološki vrijednih pojava, objekata i struktura. Da bi se osiguralo održivo korišćenje zemljine kamene kore, utvrđuju se mjere zaštite i sanacije.

Zaštita šumskih područja obuhvata zaštitu šumskih kompleksa, kao i zaštitu šumskog zemljišta, vodotoka i izvora, biljnog i životinjskog svijeta, koji je u šumskom području, te genetskih sjemenskih sastojaka autohtonih vrsta drveća.

Zaštita vazduha obuhvata mjere zaštite vazduha, poboljšanje kvaliteta vazduha u svrhu izbjegavanja ili smanjivanja štetnih posljedica po ljudsko zdravlje, kvaliteta življenja i okoline u cjelini, te spriječavanje i smanjivanje zagađenja, koja utiču na oštećivanje ozonskog sloja i promjenu klime.

Zaštita voda obuhvata mjere zaštite voda, te poboljšanje kvaliteta voda u svrhu izbjegavanja ili smanjivanja štetnih posljedica za ljudsko zdravlje, slatkovodne eko sisteme, kvalitet življenja i okoline u cjelini.

Zaštita mora obuhvata mjere zaštite mora, uključujući morski ekosistem i obalno područje kao nedjeljive cjeline i podrazumijeva spriječavanje štetnih zahvata i zagađivanja mora iz vazduha, s kopna, s plovila i drugih zagađivača uslijed pomorskog saobraćaja, uključujući i zagađenje prouzrokovano odbacivanjem otpada s brodova ili iz aviona (sa svrhom potapanja ili spaljivanja na moru), te prekograničnog zagađivanja, kao i spriječavanje zagađenja uslijed velikih nesreća i uklanjanje njihovih posljedica. Zaštita mora od zagađenja podrazumijeva: upravljanje obalnim područjem, morskim dnom i morskim podzemljem, te morskom okolinom; brigu o morskim organizmima, tako da se ne uzrokuje šteta morskoj okolini; osiguravanje održive marikulture trajnim praćenjem stanja i posebnom zaštitom odgovarajućih područja mora, podmorja i obale; te ispunjavanje obaveza iz međunarodnih ugovora. Zaštita obalnog područja obuhvata mjere zaštite obalnih ekosistema i održivo upravljanje obalnim resursima.

Zaštita prirode odnosi se na očuvanje biološke raznolikosti i zaštitu prirodnih vrijednosti, a obuhvata praćenje stanja prirode, uspostavljanje sistema zaštite prirodnih vrijednosti radi njihovog trajnoga očuvanja, osiguranje održivog korišćenja prirodnih dobara.

Zaštita od štetnog uticaja genetski modifikovanih organizama (GMO) obuhvata mjere, kojima se uređuje prekogranični prenos, prevoz i ograničena upotreba GMO-a i mjere kojima se spriječava uvođenje u okolinu i stavljanje na tržište GMO-a i proizvoda koji sadrže ili se sastoje ili potiču od GMO-a, protivno odredbama posebnog propisa.

Zaštita od buke sprovodi se radi zaštite od buke štetne po zdravlje ljudi, a koja predstavlja svaki zvuk koji prekoračuje najviše dopuštene nivoe utvrđene posebnim propisima, s obzirom na vrijeme i mjesto nastanka, u sredini u kojoj ljudi rade i borave. Zaštita od buke obuhvata mjere zaštite od buke na kopnu, u obalnom području mora, vodi i u vazduhu, radi sprječavanja, smanjivanja i otklanjanja opasnosti za zdravlje ljudi.

Zaštita od jonizirajućih zračenja obuhvata načela i mjere zaštite od jonizirajućih zračenja, postupanje u vanrednim događanjima, način postupanja s radioaktivnim otpadom radi osiguranja i smanjivanja rizika za život i zdravlje ljudi i za okolinu.

Nuklearna sigurnost obuhvata mjere sigurnosti i zaštite pri upotrebi nuklearnih materijala i u obavljanju nuklearnih djelatnosti, u svrhu sprječavanja vanrednih događaja, čija posljedica može biti radioaktivno zagađenje okoline.

Zaštita od štetnog uticaja hemikalija i njihovih spojeva obuhvata mjere i postupke, kojima se od njihovoga štetnog djelovanja štiti zdravlje ljudi, materijalna dobra i okolina. Svjetlosno zagađenje je promjena nivoa prirodne svjetlosti u noćnim uslovima, uzrokovana unošenjem svjetlosti proizvedene ljudskim djelovanjem.

Zaštita od svjetlosnog zagađenja obuhvata mjere zaštite od nepotrebnih, nekorisnih ili štetnih emisija svjetlosti u prostor u zoni i izvan zone, koju je potrebno osvijetliti te mjere zaštite noćnog neba od prekomjernog osvjetljenja. Zaštita od svjetlosnog zagađenja određuje se na temelju zdravstvenih, bioloških, ekonomskih, kulturoloških, pravnih, sigurnosnih, astronomskih i drugih standarda.

Upravljanje otpadom obuhvata mjere za sprječavanje nastanka i smanjivanje količina otpada, bez upotrebe postupaka i/ili načina koji predstavljaju rizik po okolinu, te mjere za sprječavanje štetnog djelovanja otpada na ljudsko zdravlje i okolinu.

Narušavanje ekološke ravnoteže nastaje kao posljedica čovjekove radne djelatnosti, kojom čovjek "prisvaja" prirodu i stvara proizvode. Pri tome, ne dolazi samo do poremećaja ekološke ravnoteže ekosistema, već i do ugrožavanja integriteta čovjeka i njegovog opstanka. Poznavanje ekoloških zakonitosti, procesa i pojava u prirodi obogaćuje čovjeka da sagleda prirodu u cjelini. Uređujući je prema svojim potrebama on ne smije da dovede do prekida procesa u njoj, niti da poremeti funkcionalnu ravnotežu, koja postoji između živih bića i njihove životne sredine. To se može izbjeći samo ako se dobro poznaju ekološke zakonitosti i ako se ljudi ponašaju u skladu s njima. Dakle, ekološka svijest predstavlja obrazac života, koji poštuje prirodne zakone i usklađuje sa njima, pri čemu podstiče da se od prirode uzima samo onoliko koliko je potrebno za obezbeđivanje osnovnih ljudskih potreba. Zato **ekološka etika** predstavlja ekološki odnos čovjeka prema životnoj sredini, koji se odnosi na moralan odnos između ljudskog/tehnosfere i prirodnog/biosfere. Novi odnos prema životnoj sredini postaje imperativ, a koncepcija održivog razvoja nudi mogućnost harmoničnog razvoja⁵⁵.

---

⁵⁵ **Ekološka** politika, temeljna, pokretačka snaga održivog razvoja ...
<http://www.maturiskiradovi.net/forum/Thread-ekolo%25C5%25A1ka-politika-temeljna-pokreta%25C4...>, str. 1,
(12/07/2014)

8. ZAKLJUČAK

Održivi razvoj je model, koji se usredsređuje na zadovoljavanje potreba ljudi i prevazilaženje sukoba između ekonomije i ekologije. Ostvarivanjem ovog modela u praksi moguće je stvoriti uslove da ekonomija i ekologija mogu "ići ruku pod ruku". Cilj održivog razvoja – održivost, odnosno održivo korišćenje resursa, ostvaruje se kroz dinamičan proces unapređivanja tehničko-tehnološke osnove rada, porasta društvenog bogatstva i kvaliteta života ljudi. Pri tom se ne zanemaruje potreba zaštite životne sredine, niti potrebe budućih generacija za prirodnim resursima.

Može se zaključiti da postoje tri važna elementa u koncepciji održivog razvoja:

- Koncept razvoja – što ne znači isto što i privredni rast. Privredni rast u prvi plan stavlja kvantitativne elemente dok koncept razvoja sa stajališta održivog razvoja stavlja težište na kvalitativni koncept.
- Koncept potreba – koji u središte interesa stavlja pitanja raspodjele osnovnih resursa za ostvarivanje kvalitete života.
- Koncept budućih naraštaja – ukazuje na suštinski smisao održivosti i postavlja suštinsko pitanje: „Šta sadašnje generacije ostavljaju budućim pokoljenjima?“

Ujedinjene nacije (UN) su glavno globalno tijelo za kreiranje puta i smjernica održivog razvoja, dok niz međunarodnih dokumenata zaključenih pod okriljem UN-a predstavlja opšti regulatorno okvir za pitanja održivog razvoja. Inicijacija održivog razvoja rezultat je napora UN-a, koje su podstakle većinu zemalja da razviju sopstvene nacionalne strategije održivog razvoja. Države svih pet kontinenata razvijaju, ili su u procesu implementacije nacionalnih strategija održivog razvoja.

Sprovedenim razmatranjima je potvrđena polazna hipoteza da je potreba sadašnjice da se postupa u skladu sa principima održivog razvoja kako bi se zaustavila degradacija životne sredine i omogućilo očuvanje prirodnih resursa i biorazovrsnosti Planete i zadovoljile potrebe ljudi bez ugrožavanja mogućnosti zadovoljenja potreba budućih generacija.

Rezultati realizovanih analiza predstavljaju osnovu daljih istraživanja u ovoj oblasti, pri čemu se posebno nameću pravci istraživanja vezani za konkretizaciju principa održivog razvoja u različitim oblastima – nautičkom turizmu, lukama, ...

LITERATURA

Nada Štrbac, Milovan Vuković, Danijela Voza, Miroslav Sokić, ODRŽIVI RAZVOJ I ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE, Univerzitet u Beogradu, Tehnički fakultet, Bor, Institut za tehnologiju nuklearnih i drugih mineralnih sirovina (ITNMS), Beograd, Srbija 2012.

dr. sc. Marijo Buzuk, doc. , Sustavi upravljanja okolišem, Kemijsko-tehnološki fakultet, Zavod za kemiju okoliša, Split, 2013.

Milorad Unković, Održivi razvoj i ekologija, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2012.

Tomislav Blažević, Korelacija eksternih troškova zračnog, željezničkog i cestovnog prometa, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet prometnih znanosti, Zagreb, 2008.

Prof. dr Slobodan Pokrajac, Održivi razvoj i ekologija, Mašinski fakultet, Beograd, 2009.

Marko Milenković, Međunarodni instrumenti za zaštitu ljudskih prava u oblasti životne sredine, Institut društvenih nauka, Beograd

Melita Zdilar, Nacionalna politika prilagodbe klimatskim promjenama Republike Hrvatske, Ministarstvo zaštite i okoliša prirode, Zagreb, 2014.

Prof. dr Olivera Novitović, Dragiša Randić, Aleksandar Novitović, Zaštita životne sredine, Visoka poslovno-tehnička škola, Užice, 2009

[http://www.izjzkg.rs/centri/centar-za-higijenu-i-humanu-ekologiju/91-zagadjivanje-zivotne](http://www.izjzkg.rs/centri/centar-za-higijenu-i-humanu-ekologiju/91-zagadjivanje-zivotne-s...)
s...

<http://www.terras.org.rs/index.php%3Fsadrzaj%3Dterras/projekti/nesortirano/vesti%25202005/m>

http://www.policy.hu/pesic/GLAVA_1.pdf

https://bib.irb.hr/datoteka/580157.Koncept_odrivog_razvoja_i_sustav_upravljanja.pdf

www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/...odnosi/.../milenijski-summit/

<http://hrcak.srce.hr/file/161440> , str 16.

www.bastabalkana.com/.../rio-deklaracija-o-zivotnoj...

<http://www.greenhome.co.me/index.php%3FIDSP%3D280%26jezik%3Dlat>

<http://nsorcg.wordpress.com/>

<http://winacon.hr/nacela-zastite-okolisa/>

<http://www.gov.me/biblioteka/1110282734.pdf>

<http://www.zastita.eu/zastita-okolisa/item/250-sastavnice-okolisa-i-utjecaji-opterecenja.ht..>

<http://www.maturskiradovi.net/forum/Thread-ekolo%25C5%25A1ka-politika-temeljna-pokreta%25C4.>